

POHŘEBIŠTĚ KULTURY ZVONCOVITÝCH POHÁRŮ V PRAZE-VELKÉ CHUCHLI

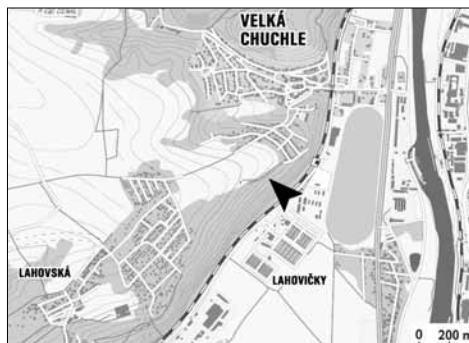
Petra Zemanová – Jan Turek

ÚVOD

V říjnu až prosinci roku 2007 proběhl záchranný archeologický výzkum v poloze Na Hvězdárně v Praze-Velké Chuchli, který byl vyvolán výstavbou Obytného areálu Chuchle-Hvězdárna. Kromě několika desítek sídlištních objektů a jednoho žárového hrobu z období časného eneolitu se zde podařilo prozkoumat i devět kostrových hrobů náležejících kultuře zvoncovitých pohárů.¹

LOKALIZACE

Lokalita se nachází na jižním okraji katastru Velká Chuchle (střed plochy ZM 12-42-06: ssč 52, vsč 44) na okraji současné obytné zástavby (obr. 1–3). Vlastní sídlištní a pohřební areál se rozprostírá v mírně svažitém terénu v nadmořské výšce 274,50–292 m n. m. Nejbližší vodní tok, Libeňský potok tvořící pravostranný přítok potoka Vrutice, je vzdálen přibližně 300 m severním směrem.

Obr. 1. Výřez z mapy s vyznačením polohy Na Hvězdárně (zdroj amapy.cz)

Obr. 2. Praha-Velká Chuchle. Letecký snímek polohy Na Hvězdárně (zdroj amapy.cz)

Obr. 3. Praha-Velká Chuchle. Celková plocha výzkumu zasazená do katastrální mapy (zpracoval M. Kotek, upraveno)

¹ Autoři věnují příspěvek Ivaně Pleinerové s gratulací k jejímu významnému životnímu jubileu.

Obr. 4. Praha-Velká Chuchle. Celkový plán zkoumané plochy (zpracoval M. Kotek, upraveno)

GEOMORFOLOGIE A PŮDNÍ POKRYV

Geomorfologicky spadá tato poloha do Třebotovské plošiny, jež je západní součástí Říčanské plošiny (5A 2A a, Demek 1987, 517–518). Podloží se skládá z prachovitých, písčitých a štěrkovitých svahovin a sprašových hlín (Zavřel 2009). Půdní pokryv je tvořen půdami typu hnědozemě (Tomášek red. 1993). Podrobnější popis geomorfologie obsahuje příspěvek J. Zavřela (2009).

HISTORIE VÝZKUMU

Katastrální území Velké Chuchle patří k oblastem s poměrně nízkou evidencí pravěkého osídlení. První archeologické nálezy jsou odtud známy až ze čtyřicátých let 20. století, kdy byla při stavbě vily u dostihového závodiště objevena a prozkoumána sídlištní jáma náležející knovízské kultuře (Borkovský 1942,

87). O desetiletí později se podařilo při opravě trati proti závodisti na 6,8–7,0 km na trati Praha-Beroun zachytit torzo bylanského sídliště (Mašek – Slabina 1966, 697).

Další archeologické aktivity se zde odehrály až v letech devadesátých. V roce 1991 byly v ulici U závodisti při výkopu kanalizace zachyceny pozůstatky sídlištní situace ze střední doby bronzové, sestávající z cca 120 cm mocné kulturní vrstvy a jednoho zahloubeného objektu zaniklého požárem (Turek – Král 1998, 44–49). O tři roky později bylo rovněž ve výkopu pro kanalizaci, tentokrát v ohybu ulice U Skály, evidováno kulturní souvrství o mocnosti až 110 cm náležející kultuře knovízské (Vařeka 1997). Nálezy z období časného eneolitu a zvoncovitých pohárů byly ve Velké Chuchli odkryty poprvé až v roce 2007. Z nich je zde prezentováno pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů.

Nejbližší nálezy této kultury jsou známy jednak z katastru Slivence, kde došlo k porušení několika hrobů při stavbě hřiště TJ Sokol severně od ulice Ke Smíchovu (Havel 1980, 122), a jednak z katastru Radotína, kde byl prozkoumán hrob v ulici Topasová (Lutovský – Smejtek a kol. 2005, 346). Několik nálezů, s největší pravděpodobností z porušených hrobů, pochází i z prostoru hliníku cementárny (Hájek 1968, 107) a z dnes již blíže neznámé polohy (o. c., 107).

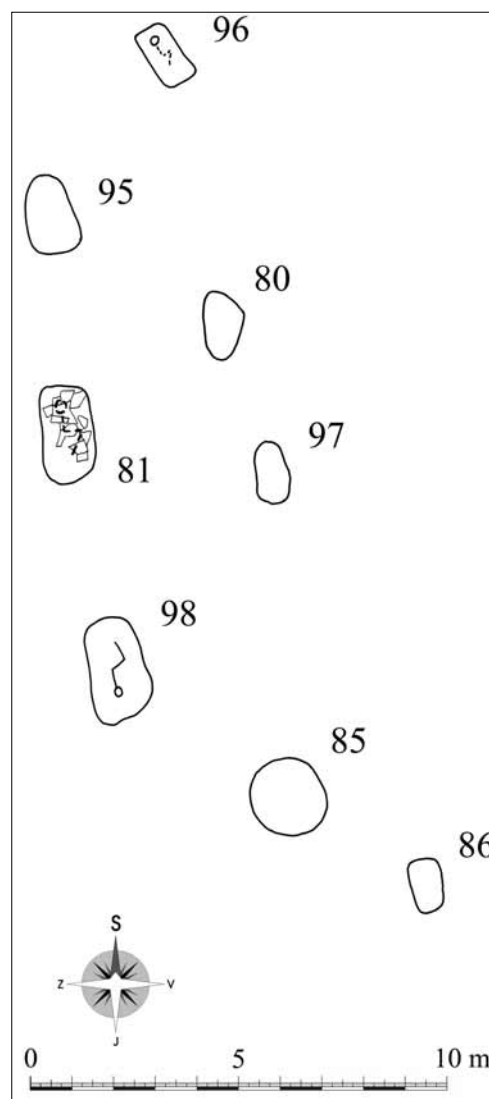
METODA VÝZKUMU

Na celé ploše určené k výstavbě obytného areálu (celkem 37 300 m²) došlo nejprve k sejmutí ornice o mocnosti 30 až 40 cm těžkou mechanizací. Po této skrývce byly na celé ploše identifikovány pouze tři archeologické objekty. Vzhledem k tomu, že se na většině plochy dosud nacházela podorniční vrstva, byla celá plocha přeskryta znovu, díky čemuž se počet archeologických objektů navýšil o několik desítek. Po této skrývce mělo původně následovat ruční začistění některých hůře čitelných částí zkoumané plochy, nicméně vzhledem k nepříznivým půdním podmínkám byla tato místa skryta do třetice strojem UDS.

Celkem bylo zachyceno a následně prozkoumáno 97 objektů sídlištního i pohřebního charakteru (obr. 4). Hrobové celky byly kopány standardním způsobem, přičemž vždy byl zdokumentován příčný či podélný řez hrobem. Ze spodních partií hrobových celků (tj. 0–10/15 cm ode dna hrobové jámy, tedy z úrovně, ve které se nacházel zemřelý jedinec) byla veškerá hlína odebírána na proplavení. Díky této skutečnosti, se nám podařilo zachytit několik dalších nálezů: šipku z hrobu 81 a 2 kostěné knoflíky s V-vrtáním z hrobu 98. Kromě toho byly zjištěny i drobné uhlíky (hroby 86, 88, 95, 96) a ulitky malakofauny (zatím neurčeno). Výsledky plavení tedy jasně ukazují, že i při sebepečlivější preparaci některé drobné nálezy stále unikají pozornosti. Proplavovány byly rovněž obsahy keramických nádob. V jejich obsahu se však žádné artefakty ani ekofakty rozpoznat nepodařilo.

POPIS TERÉNNÍ SITUACE A NÁLEZŮ

Hrobové celky kultury se zvoncovitými poháry se koncentrovaly u jihovýchodního okraje zkoumané plochy a tvořily tři samostatné skupiny, resp. skupinu jednu (hroby 80, 81, 86, 95, 96, 97 a 98; obr. 5) a dva samostatné hroby nacházející se cca 50 m (hrob 83) a cca 80 m (hrob 88) západním až jihozápadním směrem od hlavní skupinky. K nejvýznamnějším z nich patřil hrob muže „lučištníka“ (hrob 81) a pravděpodobně i hrob ženy (hrob 98), v jejichž blízkosti byly odkryty dva hroby dětí (hroby 80 a 97).

Obr. 5. Praha-Velká Chuchle. Výřez z celkového plánu. Detail hlavní skupiny hrobů (zpracoval M. Kotek, upraveno)

Obr. 6. Praha-Velká Chuchle.
Hrob 80. Celkový pohled

Hrob 80 (obr. 6; 25)

Popis: hrobová jáma nepravidelně oválného až obdélného tvaru s šikmými, zčásti i stupňovitými stěnami plynule přecházejícími v ploché dno, s mírným sklonem k jihu; ze zásypu hrobové jámy pochází 7 zlomků keramiky nejspíše časně eneolitického stáří; kosterní pozůstatky zemřelého jedince, s největší pravděpodobností dítěte, nezachovány; uprostřed severní poloviny hrobové jámy se nachází mísa (2) obklopená z každé strany jedním džbánkem (1, 3).

Orientace: S-J.

Rozměry: 164 × 101 cm, hl. 32 cm.

Výplň: tmavě okrový písčité jílo, středně ulehlý až ulehlý, ze 40 % promísený šedohnědou jílovitou hlínou.

Nálezy:

- 1 – Torzo džbánu s náznakem plastické výzdoby nad výduť. Povrch hrubý, souvisle světle hnědý. Dochováno cca 60 % nádoby. Rozměry: výška cca 77 mm, průměr ústí 66 mm, max. výduť 96 mm, průměr podstavy 43 mm (obr. 25:1).
- 2 – Mísa s římsovitým okrajem a dvěma hrotitými pupky. Povrch hrubý erodovaný, souvisle hnědočerný. Dochováno cca 65 % nádoby. Rozměry: výška 90 mm, průměr ústí 224 mm, průměr podstavy 95 mm, šířka pupků 18 mm (obr. 25:2).
- 3 – Torzo džbánu. Povrch hrubý, silně erodovaný okrověhnědý skvrnitý. Dochováno cca 60 % nádoby. Rozměry: doch. výška 74 mm, max. výduť 93 mm, průměr podstavy 42 mm, šířka ucha 15 mm (obr. 25:3).

Hrob 81 (obr. 7–12; 26–29; fototab. 9; 10:1; 11)

Popis: hrobová jáma obdélného tvaru s šikmými stěnami poměrně ostře přecházejícími v ploché rovné dno; vlastní pohřeb zavalen cca 26 kameny, jež se začínají objevovat přibližně 20 cm pod úrovní vyrýsování hrobové jámy; zemřelý jedinec mužského pohlaví ve věku 20–35 let uložen ve skrčené poloze na levém boku, jeho kosterní pozůstatky dochovány v úplnosti, ale ve velmi špatném stavu; v SZ rohu hrobové jámy zachován fragment měděného plíšku se zbytky dřeva a březové kůry (1), další fragment měděného plíšku, rovněž se zbytky dřeva a březové kůry, zachován přibližně 15 cm východně od fragmentu prvního (2) – nelze vyloučit že oba fragmenty původně tvořily součást jediného předmětu (nádobky z březové kůry?), za hlavu zemřelého těsně k SZ stěně hrobové jámy dáno několik předmětů: kamenná nátepní destička (5) zčásti zabíhající pod žlutou hliněnou hroudu válcovitého tvaru (7), dále pazourkové úštěpy (3, 4, 6) a dva blíže neurčitelné kostěné předměty (25), další předměty, snad původně uložené do obalu z organického materiálu (kožená či látková brašnička, popř. měšec) nalezeny u pasu v oblasti břicha – jedná se o kamennou nátepní destičku (8), 3 šípky (9, 10, 11), 1 hrůtek (12), 2 pazourkové úštěpy (13, 14) a přepálenou organickou hmotu (15), za záda zemřelého umístěn toulec (?) se šípy, ze kterých jsou dochovány jen jejich kamenné hroty (16, 17, 18, 19, 20, 21, 22), k chodidlům postavena keramická nádobka (23) a část prasete (24), z proplavené výplně hrobové jámy pochází další šípka (26).

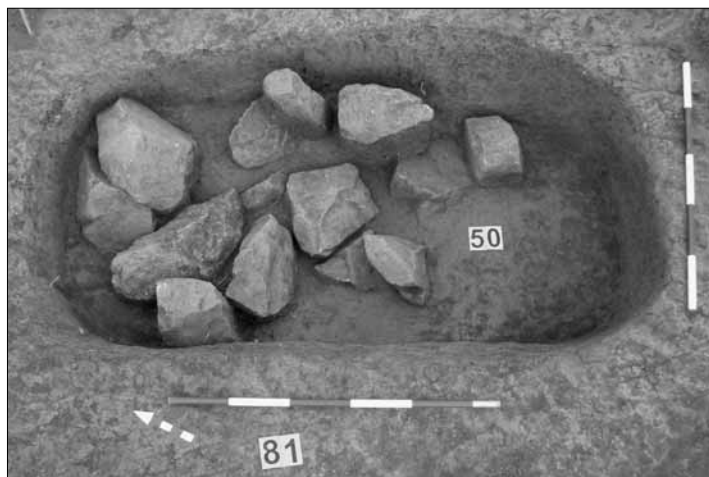
Orientace: SZ-JV.

Rozměry: 230 × 132 cm, hl. 128 cm.

Výplň: vrstva 1 – hnědošedá písčitojílovitá hlína, středně ulehlá, vrstva 2 – hnědošedá písčitojílovitá hlína, středně ulehlá, promísená okrovou písčitojílovitou hlínou.

Nálezy:

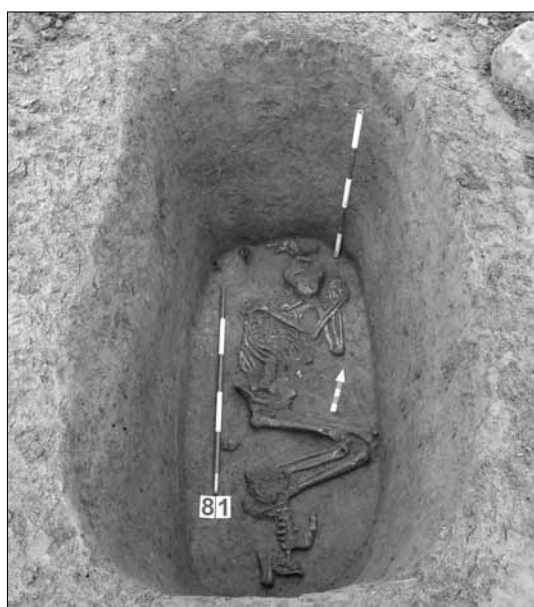
- 1 – Fragment měděného plíšku se zbytky dřeva a březové kůry. Rozměry: 39 × 27 mm (obr. 27:1).
- 2 – Fragment měděného plíšku se zbytky dřeva a březové kůry. Rozměry: 40 × 19 mm (obr. 27:2).
- 3 – Úštěp rohovce s pozůstatky světlé kůry. Rozměry: d. 37 mm, š. 18 mm, s. 15 mm (obr. 11; 28:3).
- 4 – Úštěp se zbytky černé organické hmoty. Přepálený silicit, pravděpodobně silicit z glacienních sedimentů. Rozměry: d. 33 mm, š. 28 mm, s. 8 mm (obr. 11; 28:4).

Obr. 7. Praha-Velká Chuchle. Hrob 81. Celkový pohled na povrch kamenného závalu

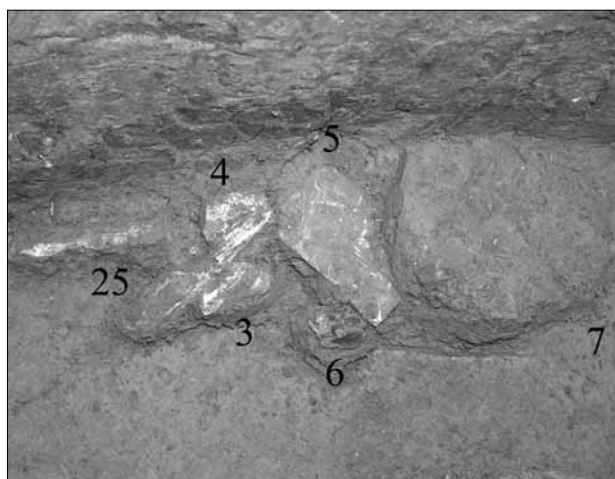
Obr. 8. Praha-Velká Chuchle. Hrob 81. Celková kubatura kamenného závalu rozložená do plochy

Obr. 9. Praha-Velká Chuchle. Hrob 81. Celkový pohled

Obr. 10. Praha-Velká Chuchle. Hrob 81. Záběr na horní polovinu těla

Obr. 11. Praha-Velká Chuchle. Hrob 81. Detailní záběr na kumulaci artefaktů za hlavou zemřelého

Obr. 12. Praha-Velká Chuchle. Hrob 81. Detailní záběr na keramickou nádobu a masitý milodar

- 5 – Kamenná, poměrně plochá nátepní destička obdélníkového tvaru s mírně zúženými stranami ve střední partii a se 4 oboustrannými průvrty v rozích. Lící strana destičky je rozbrázděna liniemi, které jsou součástí struktury a eroze horniny. Zbarvení povrchu je zlatavě okrové. Surovina: světle nažloutle hnědý nevápnitý prachovec. Rozměry: d. 69 mm, š. 39–41 mm, s. 7,5 mm, světlost průvrvtů 2,5–3 mm (*obr. 11; 28:5*).
- 6 – Úštěp. Silicit z glacienních sedimentů – dan (?). Rozměry: d. 28 mm, š. 19 mm, s. 8 mm (*obr. 11; 28:6*).
- 7 – Hliněná žlutá hrouda válcovitého tvaru. Rozměry: 10 × 8 cm, výška 3,5 cm (*obr. 11*).
- 8 – Fragment kamenné, mírně prohnuté nátepní destičky obdélníkového tvaru původně se čtyřmi průvrty vrtnými pouze z rubové strany. Tento fragment sloužil se největší pravděpodobností původnímu účelu i po svém přelomení a zkrácení, jak se dá usuzovat ze záměrného zbroušení a zahrazení lomu. K provizornímu úvazu sloužily druhotně upravené zářezy do boků v místě lomu. Na lící straně jsou stopy dvou navrtaných důlků. Další stopa navrtaného důlku se nachází na rubové straně blíže rohu u lomu. Zbarvení povrchu šedookrové. Surovina nažloutle šedý muskovitický nevápnitý velmi jemnozrnný pískovec. Rozměry: doch. d. 40,6 mm, š. 31 mm, s. 4,5 mm, světlost průvrvtu 3 mm (*obr. 28:8*).
- 9 – Šipka s asymetrickou bází. Křemenec typu Tušimice. Rozměry: d. 20,5 mm, š. 14 mm, s. 4 mm (*obr. 29:9*).
- 10 – Šipka s rovnou bází. Silicit z glacienních sedimentů – dan. Rozměry: d. 32 mm, š. 14 mm, s. 4,5 mm (*obr. 29:10*).
- 11 – Šipka s konkávní bází. Čokoládový silicit. Rozměry: d. 27 mm, š. 15 mm, s. 4,5 mm (*obr. 29:11*).
- 12 – Retušovaný hrůtek. Silicit z glacienních sedimentů – dan. Rozměry: d. 25 mm, š. 11 mm, s. 4,5 mm (*obr. 29:12*).
- 13 – Škrabadlovitě retušovaný úštěp se silně opotřebovanými konci (interpretace: křesadlo). Křemenec typu Skršín. Rozměry: d. 45 mm, š. 23 mm, s. 13 mm (*obr. 28:13*).
- 14 – Retušovaný úštěp (polotovar šipky?). Silicit z glacienních sedimentů – maastricht. Rozměry: d. 12 mm, š. 16 mm, s. 2 mm (*obr. 29:14*).
- 15 – Přepálená organická hmota. Rozměry: 55 × 30 mm.
- 16 – Šipka s konkávní bází. Jedno křídélko odlomeno. Silicit z glacienních sedimentů (?) nebo rohovec typu Krumlovský les, varieta II (?). Rozměry: d. 24 mm, š. 15 mm, s. 5 mm (*obr. 29:16*).
- 17 – Šipka s rovnou bází. Křemenec typu Tušimice. Rozměry: d. 22,5 mm, š. 16 mm, s. 4 mm (*obr. 29:17*).
- 18 – Šipka s rovnou bází. Jedno křídélko odlomeno. Křemenec typu Tušimice. Rozměry: d. 27,5 mm, š. 20 mm, s. 4,5 mm (*obr. 29:18*).
- 19 – Šipka s rovnou bází. Jedno křídélko odlomeno. Čokoládový silicit. Rozměry: d. 22 mm, š. 18 mm, s. 4 mm (*obr. 29:19*).
- 20 – Šipka s rovnou bází. Jedno křídélko odlomeno. Čokoládový silicit. Rozměry: d. 24,5 mm, š. 18 mm, s. 5 mm (*obr. 29:20*).
- 21 – Šipka s konkávní bází. Silicit z glacienních sedimentů – maastricht. Rozměry: d. 27 mm, š. 12,5 mm, s. 3,5 mm (*obr. 29:21*).
- 22 – Šipka s rovnou bází. Silicit z glacienních sedimentů – maastricht. Rozměry: d. 17 mm, š. 17 mm, s. 5 mm (*obr. 29:22*).
- 23 – Džbánec, povrch hladký, souvisle hnědočerný. Na plecích otisk obilky. Dochováno cca 95 % nádoby. Rozměry: výška 89 mm, průměr ústí 90 mm, max. výduť 122 mm, průměr podstavy 51 mm, šířka ouška 21 mm (*obr. 28:23*).
- 24 – Část prasete – hřbet (*obr. 12*).
- 25 – Dva kostěné předměty blíže nespecifického tvaru a účelu. Rozměry: délka 70 a 80 mm, šířka cca 1–2 cm (*obr. 11*).
- 26 – Šipka s konkávní bází. Rohovec typu Krumlovský les, varieta II (?). Rozměry: d. 14 mm, š. 13 mm, s. 4,5 mm (*obr. 29:26*).

Hrob 83 (*obr. 13; 30; fototab. 10:2*)

Popis: hrobová jáma obdélného tvaru se zakulacenými rohy, s šikmými stěnami ostře přecházejícími v ploché rovné dno; z výplně hrobové jámy pochází 43 zlomků keramiky časově spadající nejspíše do časného eneolitu a 4 fragmenty mazanice; ze skeletu zemřelého jedince, nejspíše mužského pohlaví, dochováno jen torzo dlouhých končetin (pravděpodobně nohou); uprostřed jihovýchodní stěny hrobové jámy umístěna keramická mísa (4) u které je postaven hrnek s ouškem (3), ze severní části hrobové jámy pochází kamenná nátepní destička (1) a fragment štípané industrie (2).

Orientace: SZ–JV.

Rozměry: 238 × 137 cm, hl. 87 cm.

Výplň: vrstva 1 – probarvená okrově oranžová jílovitá hlína se světle šedou jílovitou hlínou, silně ulehlá, vrstva 2 – mramorovaná okrově oranžová jílovitá hlína promísená světle šedou a tmavě šedou jílovitou hlínou, silně ulehlá, vrstva 3 – tmavě šedá jílovitá hlína promísená s okrově oranžovou jílovitou hlínou, silně ulehlá, vrstva 4 – tmavě šedá jílovitá hlína promísená světle šedou a oranžově žlutou jílovitou hlínou, silně ulehlá, vrstva 5 – tmavě šedá jílovitá hlína probarvená oranžově žlutou jílovitou hlínou, silně ulehlá, vrstva 6 – okrově oranžová jílovitá hlína promísená světle šedou jílovitou hlínou, silně ulehlá, vrstva 7 – světle šedá jílovitá hlína probarvená místy tmavě hnědou a oranžově žlutou jílovitou hlínou, silně ulehlá, vrstva 8 – tmavě šedá jílovitá hlína, místy probarvená okrově oranžovou jílovitou hlínou, silně ulehlá, vrstva 9 – světlá okrově šedá jílovitá hlína, silně ulehlá, vrstva 10 – okrově hnědá jílovitá hlína probarvená tmavě šedou jílovitou hlínou, silně ulehlá, vrstva 11 – světlá oranžově hnědá jílovitá hlína, silně ulehlá, vrstva 12 – hnědá okrově oranžová jílovitá hlína, silně ulehlá, vrstva 13 – proplástek tmavě šedé jílovité hlíny promísené světlešedou a oranžově žlutou jílovitou hlínou, vrstva 14 – žlutookrová jílovitá hlína, silně ulehlá.

Nálezy:

1 - Kamenná nátepní destička mírně lichoběžníkovitého tvaru, mírně klenutá, se čtyřmi oboustrannými průvrty v rozích. Rubová strana je hrubě zbroušena ve dvou pásech, s hladkým pásem uprostřed. Povrch světle šedý s tmavšími pásy foliace. Surovina: temně šedá protezoroická droba přecházející do prachovce s lamínami černé břidlice. Rozměry: d. 72 mm, š. 34–37 mm, s. 5 mm, světlost průvrtů 2 mm (*obr. 30:1*).

2 - Zlomek jádra se zbytky kůry. Silicit z glacigenních sedimentů - maastricht. Rozměry: d. 20 mm.

3 - Torzo džbánku se stopami přepálení. Povrch rozpraskaný, erodovaný, hnědočerný skvrnitý. Dochováno cca 60 % nádoby. Rozměry: výška 105 mm, průměr ústí 95 mm, max. výduť 142 mm, průměr podstavy 74 mm, šířka ouška 20 mm (*obr. 30:3*).

4 - Mísa s vertikálním uchem a šikmo seříznutým římsovým okrajem. Povrch hladký hnědý, silně erodovaný. Dochováno cca 60 % nádoby. Rozměry: výška 102 mm, průměr ústí 296 mm, průměr podstavy 112 mm, šířka ucha 12 mm (*obr. 30:4*).

Hrob 86 (*obr. 14; 31*)

Popis: hrobová jáma obdélného tvaru se zakulacenými rohy a s šikmými stěnami plynule přecházejícími v ploché rovné dno; cca 5 cm pod úroveň vyrýsování hrobové jámy objevena kamenná šipka, z výplně hrobové jámy pochází dále 10 zlomků keramiky časově spadající nejspíše do časného eneolitu, 1 fragment mazanice a drobný fragment spáleného dřeva (dub); v jihozápadním rohu hrobové jámy nastojato postaven kámen; kosterní pozůstatky zemřelého jedince, s největší pravděpodobností dítěte, nezachovány; uprostřed severozápadní stěny hrobové jámy položena mísa (1).

Orientace: SZ–JV.

Rozměry: 127 × 82 cm, hl. 34 cm.

Výplň: vrstva 1 – probarvená šedá jílovitá hlína s okrově šedou jílovitou hlínou, silně ulehlá, vrstva 2 – okrově šedá jílovitá hlína, silně ulehlá.

Nálezy:

1 - Mísa s vertikálním uchem a plochým římsovým okrajem. Povrch původně hnědočerný hladký, silně erodovaný. Zachováno cca 30 % nádoby. Rozměry: výška 75 mm, průměr ústí 192 mm, průměr podstavy 92 mm, šířka ucha 16 mm (*obr. 31:2*).

2 - Šipka. Bavorský plattensilex, varieta Arnhofen. Rozměry: d. 17 mm, š. 12 mm, s. 3 mm (*obr. 31:2*).

Hrob 88 (*obr. 15; 32*)

Popis: hrobová jáma obdélného tvaru se zakulacenými rohy a s šikmými až téměř svislými stěnami poměrně plynule přecházejícími v ploché rovné dno; v jižní části hrobové jámy registrovány na třech místech v různých úrovních fragmenty spáleného dřeva (dub) a hnědočerveně propálené hlíny; ze zásypu hrobové jámy pochází 9 keramických zlomků časově spadajících nejspíše do časného eneolitu a 22 fragmentů mazanice; kosterní pozůstatky zemřelého, s největší pravděpodobností dospívajícího až dospělého jedince nezachovány; uprostřed kratší, severozápadní stěny hrobové jámy umístěna mísa (1).

Orientace: SZ–JV.

Rozměry: 205 × 93 cm, hl. 38 cm.

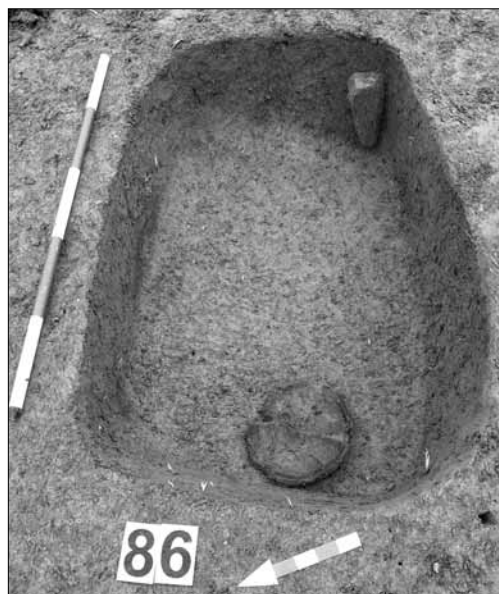
Výplň: okrově žlutá jílovitá hlína probarvená hnědožlutou jílovitou hlínou, silně ulehlá, s 5 % zastoupením uhlíků o velikosti do 2 mm a 5 % výskytem mazanice o velikosti do 2 mm

Nálezy:

1 - Mísa na nožkách, s jazykovitými pupky na hrdle, prostým okrajem a vertikálním uchem s plastickou lištou u kořene. Povrch hrubý erodovaný šedohnědý skvrnitý. Dochováno cca 30 % nádoby. Rozměry: výška 98 mm, průměr ústí 196 mm, průměr nožek 13 mm, šířka ouška cca 22 mm (*obr. 32:1*).

Obr. 13. Praha-Velká Chuchle. Hrob 83.
Celkový pohled

Obr. 14. Praha-Velká Chuchle. Hrob 86.
Celkový pohled

Hrob 95 (obr. 16; 33)

Popis: hrobová jáma nepravidelně oválného až obdélného tvaru s šikmými stěnami přecházejícími poměrně ostře v převážně ploché rovné dno, které se v severní části mírně zvedá nahoru; z výplně hrobové jámy pochází 7 zlomků keramiky časově spadající nejspíše do časného eneolitu a několik fragmentů spáleného dřeva (dub); kosterní pozůstatky zemřelého jedince, s největší pravděpodobností dítěte, nezachovány; v severní části hrobové jámy u západní stěny umístěna mísa (1), do které je vložen džbánec (2) a pravděpodobně další nádobka (džbánec), z které je zachován jen fragment dna a výdutě (3).

Orientace: S–J.

Rozměry: 189 × 127 cm, hl. 44 cm.

Výplň: vrstva 1 – okrová písčitojilovitá hlína, středně ulehlá, promísená šedou písčitojilovitou hlínou se skvrnami okrové písčitojilovité hlíny, vrstva 2 – šedá písčitojilovitá hlína, středně ulehlá, se skvrnami okrové písčitojilovité hlíny.

Nálezy:

1 – Mísa, původně se čtyřmi, křížem umístěnými vertikálními uchy. Povrch hladký, erodovaný, hnědošedý, skvrnitý. Dochováno cca 85 % nádoby. Rozměry: výška 112 mm, průměr ústí 312 mm, průměr podstavy 112 mm, šířka uch 22 mm (obr. 33:1).

2 – Džbánec s plastickými kníry (kly) pod kořenem ucha a svazky vertikálních plastických žeber umístěných po dvou křížem k uchu na výdutí. Povrch hladký, okrovo hnědočerný, skvrnitý. Dochováno cca 75 % nádoby. Rozměry: výška 79 mm, průměr ústí 548 mm, max. výduť 83 mm, průměr podstavy 44 mm, šířka ouška 13 mm (obr. 33:2).

3 – Dva fragmenty (torzo dna a výdutě) menší nádoby, pravděpodobně džbánu.

Hrob 96 (obr. 17; 34)

Popis: hrobová jáma obdélného tvaru s šikmými stěnami poměrně ostře přecházejícími v ploché rovné dno; z výplně hrobové jámy pochází 5 zlomků keramiky časově spadající nejspíše do časného eneolitu a jeden drobný fragment spáleného dřeva (dub); ze zemřelého jedince, s největší pravděpodobností dítěte mužského pohlaví, zachovány pouze zbytky čelisti; ve východním rohu hrobové jámy umístěna mísa (1), do které je vložen džbánec (4), další dva džbány postaveny vedle mísy (2, 3).

Orientace: SZ–JV.

Rozměry: 158 × 80 cm, hl. 31 cm.

Výplň: vrstva 1 – probarvená žluto okrově hnědá jílovitá hlína, silně ulehlá, vrstva 2 – probarvená žlutohnědá jílovitá hlína silně ulehlá, vrstva 3 – proplástky světle šedé jílovité hlíny, silně ulehlé, vrstva 4 – proplástky tmavší šedo hnědé jílovité hlíny, silně ulehlé.

Nálezy:

1 – Mísa s odlomeným vertikálním uchem a šikmo dovnitř seříznutým římsovým okrajem. Povrch hladký, erodovaný, hnědošedý skvrnitý. Podstava mírně klenutá. Dochováno cca 95 % nádoby. Rozměry: výška 95 mm, průměr ústí 246 mm, průměr podstavy 106 mm, šířka ucha cca 40 mm (obr. 34:1).

2 – Džbánec, nízký, široký, s dvojkónickou, ostře profilovanou výdutí a odlomeným uchem. Povrch původně hladký, silně erodovaný, okrově hnědý, skvrnitý. Dochováno cca 70 % nádoby. Rozměry: výška 87 mm, průměr ústí 71 mm, max. výduť 118 mm, průměr podstavy 50 mm, šířka ouška 22 mm (obr. 34:2).

3 – Torzo džbánu, povrch šedo hnědý, silně erodovaný. Dochováno cca 40 % nádoby. Rozměry: výška cca 110 mm, průměr ústí 58 mm, max. výduť 102 mm, průměr podstavy 49 mm, šířka ouška 19 mm (obr. 34:3).

4 – Torzo horní části džbánu uloženého v míse (1). Povrch hladký hnědočerný skvrnitý. Dochováno cca 25 % nádoby. Rozměry: průměr ústí 74 mm, max. výduť 95 mm (obr. 34:4).

Hrob 97 (obr. 18; 35)

Popis: hrobová jáma nepravidelně obdélného tvaru se zakulacenými rohy a s šikmými stěnami plynule přecházejícími v konkávní dno; z výplně hrobové jámy pochází 14 zlomků keramiky časově spadající nejspíše do časného eneolitu; kosterní pozůstatky zemřelého jedince, s největší pravděpodobností dítěte, nezachovány; v jižní části hrobové jámy poblíž západní stěny umístěna přibližně 10 cm nad samotným dnem mísa (1) se dvěma džbány (2, 3).

Orientace: S–J.

Rozměry: 145 × 86 cm, hl. 20 cm.

Výplň: vrstva 1 – šedá písčitojilovitá hlína, středně ulehlá, vrstva 2 – okrová písčitojilovitá hlína, středně ulehlá, promísená šedou písčitojilovitou hlínou.

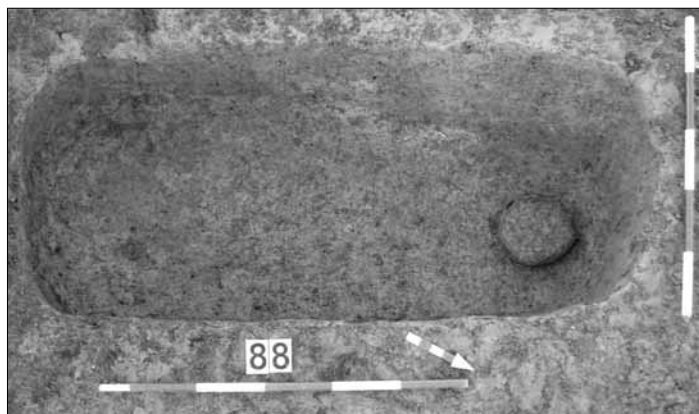
Nálezy:

1 – Mísa s dvěma vertikálními uchy vzájemně vzdálenými 50 mm. Povrch souvisle hnědočerný skvrnitý, erodovaný. Dochováno cca 60 % nádoby. Rozměry: výška 82 mm, průměr ústí 198 mm, průměr podstavy 80 mm, šířka uch 11 a 13 mm (obr. 35:1).

2 – Džbánec, povrch šedo hnědý, erodovaný. Dochováno asi 80 % nádoby. Rozměry: výška 85 mm, průměr ústí 56 mm, max. výduť 93 mm, průměr podstavy 48 mm, šířka ouška 15 mm (obr. 35:2).

3 – Džbánec, povrch šedo hnědý, erodovaný. Dochováno asi 80 % nádoby. Rozměry: výška 72 mm, průměr ústí 44 mm, max. výduť 74 mm, průměr podstavy 34 mm, šířka ouška 13 mm (obr. 35:3).

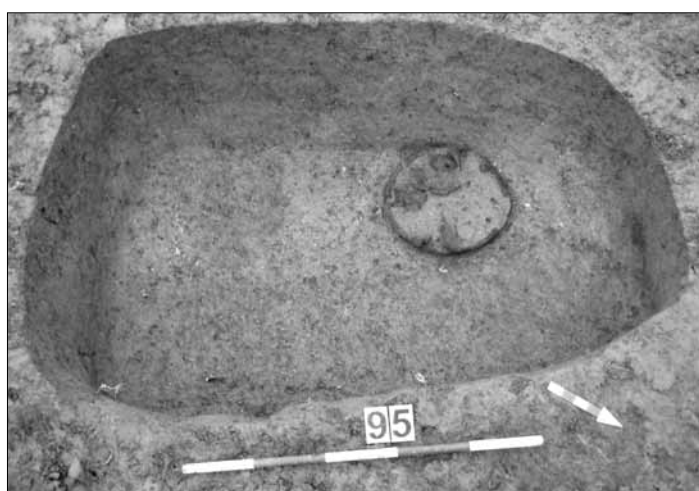

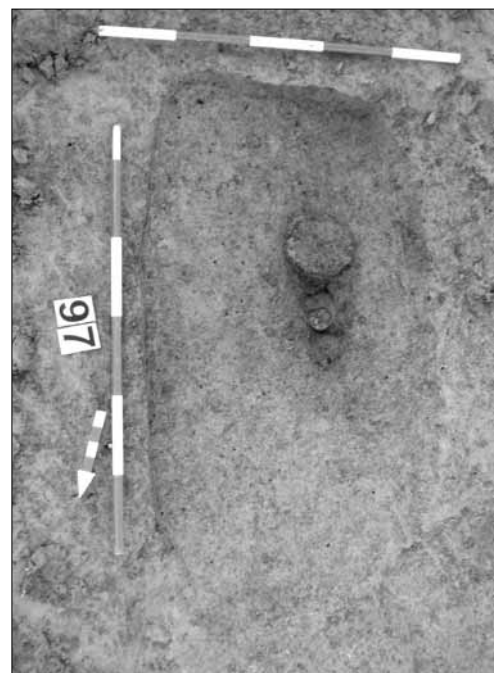
Obr. 15. Praha-Velká Chuchle. Hrob 88. Celkový pohled

Obr. 17. Praha-Velká Chuchle. Hrob 96.
Celkový pohled

Obr. 16. Praha-Velká Chuchle. Hrob 95. Celkový pohled

Obr. 18. Praha-Velká Chuchle. Hrob 97. Celkový pohled

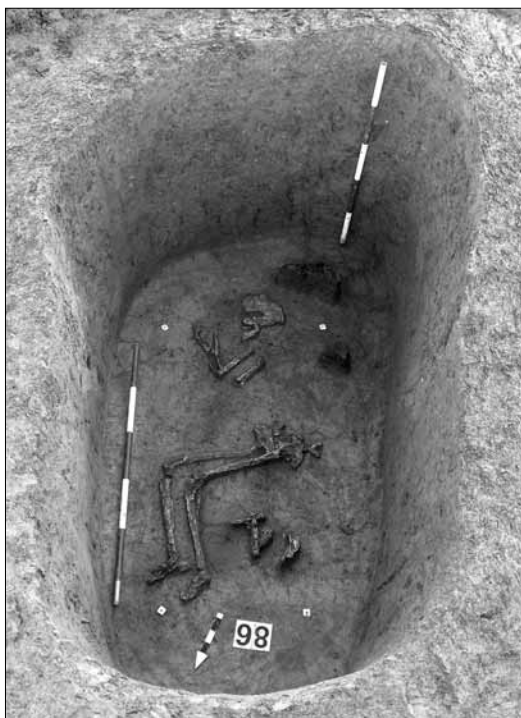
Hrob 98 (obr. 19–21; 36; fototab. 10:3)

Popis: hrobová jáma nepravidelně oválného tvaru s šikmými stěnami poměrně ostře přecházejícími v mírně konkávní dno; z výplně hrobové jámy pochází 34 zlomků keramiky časově spadající nejspíše do časného eneolitu, několik fragmentů spáleného dřeva určeného jako dub a část valounku (11); zemřelý jedinec ženského pohlaví ve věku 30–50 let uložen ve skrčené poloze na pravém boku, z kosterních pozůstatků zachována lebka, horní i dolní končetiny a pánev; v jihozápadním rohu hrobové jámy za hlavou zemřelé dochován fragment zuhelnatělého dubového trámku (1), k západní stěně hrobové jámy za ramena zemřelé postaven džbánek (3), za lýtka umístěno torzo prasete (2), u prstních článků levé nohy nalezen knoflík s V-vrtáním (4), z proplavené výplně hrobové jámy pochází další dva kostěné knoflíky s V-vrtáním (5, 6), 4 drobné fragmenty knoflíků (7–10) a část valounku (11).

Orientace: JV–SZ.

Rozměry: 253 × 150 cm, hl. 105 cm.

Výplň: vrstva 1 – šedookrová písčitojilovitá hlína, středně ulehlá, probarvená šedou písčitojilovitou hlínou, s 0,5 % výskytem kamínků o velikosti do 3 cm, vrstva 2 – okrovošedá písčitojilovitá hlína, středně ulehlá, se skvrnkami šedé písčitojilovité hlíny, vrstva 3 – šedá písčitojilovitá hlína, středně ulehlá se skvrnkami tmavě šedé písčitojilovité hlíny.

Obr. 19. Praha-Velká Chuchle. Hrob 98.
Celkový pohled

Obr. 20. Praha-Velká Chuchle. Hrob 98. Záběr na horní polovinu těla

Obr. 21. Praha-Velká Chuchle. Hrob 98. Detailní záběr na spodní polovinu těla a masitý milodar

Hrob	Rozměry (v cm)	Hloubka (v cm)	Konstrukce		Pohlaví	
			Dřevěné prvky	Kamenné prvky	Gender	Antropologické určení
80	164 × 101	32			?	-
81	230 × 132	128	Komora (? schránka)	Kamenný zával	M	M 20–35
83	238 × 137	87			M	-
86	127 × 82	34		Kámen v JZ rohu	?	-
88	205 × 93	38			?	-
95	189 × 127	44			M ??	-
96	158 × 80	31			M	-
97	145 × 86	20			?	-
98	253 × 150	105	Fragment dubového trámku v JZ rohu hr. jámy		Ž	?, 30–50

Tab. 1. Přehled jednotlivých hřobových celků

Nálezy:

1 – Fragment zuhelnatělého dubového trámku. Rozměry: 30 × 10 cm, výška ? (obr. 20).

2 – Část prasete – hřbet (obr. 21).

3 – Džbáněk s nízkou výduť. Povrch hladký, souvisle hnědý, erodovaný. Dochováno 90 % nádoby. Rozměry: výška 87 mm, průměr ústí 52 mm, maximální výduť 92 mm, průměr podstavy 42 mm, šířka ouška 17 mm (obr. 36:3).

4 – Parohový knoflík s V-vrtáním, na spodní straně asymetricky provrtán. Rozměry: v. 8 mm, základna 16 × 16,5 mm, světlost dírek 2,5 mm (obr. 36:4).

- 5 – Fragment kostěného knoflíku s V-vrtáním. Rozměry: v. 6 mm, základna 14 × 13 mm, světlost dírek 3,5 mm (*obr. 36:5*).
- 6 – Fragment kostěného knoflíku s V-vrtáním. Rozměry: zach. v. 3,5 mm, základna 14 mm, světlost dírek 2,5 mm (*obr. 36:6*).
- 7 – Fragment parohového/kostěného knoflíku s V-vrtáním. Rozměry: 15 × 5 × 2 mm.
- 8 – Fragment kostěného knoflíku s V-vrtáním. Rozměry: 11 × 4,5 × 3 mm.
- 9 – Fragment kostěného knoflíku s V-vrtáním. Rozměry: 5 × 4,5 × 3 mm.
- 10 – Fragment kostěného knoflíku s V-vrtáním. Rozměry: 6,5 × 3 × 1 mm.
- 11 – Část spíše citvinového (křišťálového) valounku, zach. d. 2 cm.

INTERPRETACE

Prostorová struktura pohřebních nálezů

Hlavní skupina sedmi pohřbů pokrývá poměrně omezenou plochu ve tvaru kosodélníku, asi 18 × 6 metrů, a lze ji označit za akumulovanou. Hroby byly v podstatě uspořádány do dvou paralelních řad směřujících přibližně od jihu k severu. Přítomnost žárového pohřbu jordansmühlské kultury (*obj. č. 71*) by mohla nasvědčovat existenci dlouhých mohyl, které, pokud se jejich násypy dochovaly až do období zvoncovitých pohárů, mohly vytvářet jakýsi rámeček, od kterého se odvíjela prostorová struktura pozdějšího pohřbívání. Dva zbývající pohřby z období zvoncovitých pohárů, tedy pravděpodobně pohřeb muže s nátepní destičkou v hrobě 83 a prázdný hrob 88 s mísou na nožkách, byly od hlavní skupiny vzdáleny cca 50 a cca 80 metrů západním až jihozápadním směrem. Za ústřední pohřby hlavní skupiny považujeme č. 81 (muž – „lukostřelec“) a č. 98 (žena se souborem knoflíků s V-vrtáním). Vzdálenost hrobových jam k nejbližšímu sousedu se pohybovala od minimálně 2,5 do maximálně 7,5 m. Jediný směr, kterým mohla hlavní skupina pohřbů pokračovat mimo zkoumanou plochu je jižní okraj skryvek, může ale jít o úplnou pohřební skupinu, která reprezentuje jednu, snad rodinnou, společenskou jednotku a která byla součástí rozsáhlejšího pohřebního areálu. Počet prozkoumaných pohřbů tedy nijak nevybočuje ze standardní velikosti pohřebních skupin, tak jak bývají v Čechách zpravidla dokumentovány plošnými odkryvy (*cf. Turek 2008, 154–156*).

Formální analýza pohřebních objektů a pohřební ritus

Hrobové jámy byly nejčastěji obdélného, popř. nepravidelně oválného tvaru. Jejich délka se pohybovala od 127 cm (hrob 86) do 238 cm (hrob 83) a zdá se, že rámcově odpovídá výšce postavy zemřelých. Hloubka kolísá v rozmezí od 20 cm (hrob 97) do 128 cm (hrob 81).

Kamenná úprava hrobové jámy je doložená v hrobě „lučištníka“ (hrob 81). Jde o kamenný zával sestávající z cca 26 kamenů o velikosti 20–60 cm a začínající cca 20 cm od povrchu vyrýsování hrobové jámy. Tento druh úpravy je u hrobů z období zvoncovitých pohárů obecně vzácný. Další doklad užití kamene byl zaznamenán u hrobu 86, v jehož jihovýchodním rohu byl nastojato postaven kámen. Obecně lze užití kamene zmínit v případě některých žárových pohřbů, kde mělo podobu kamenné skříňky. Jmenovat lze například hrobové celky z Kolína (hroby VI a XIX; *Hájek 1968, 61*), Lovosic II (hroby I, II; *Hájek 1968, 59*; *Turek 2002a, 246–270*) či Poboří (*Hájek 1968, 84*).

Jediný přímý doklad použití dřevěné konstrukce byl zaznamenán v hrobě 98, kde se poblíž jihozápadního rohu hrobové jámy za hlavou zemřelého zachoval fragment dubového trámku (?) o rozměrech 30 × 10 cm (tento a všechny ostatní vzorky určila R. Kočárová (2009; *tab 2*). Pro možnost existence dřevěné komory v tomto hrobu by mohl nasvědčovat též řez hrobovou jámou (*obr. 36*). V hrobě 88 byly registrovány fragmenty spáleného dřeva (dub) na třech místech v různých úrovních a vždy v těsné blízkosti propálené hlíny. Drobné úlomky spáleného dřeva byly nalezeny i v hrobech 86, 95 a 96. Ve všech případech šlo o dub. Použití dřevěné konstrukce, ať už ve formě vlastní dřevěné komory, popř. jakési schránky, by snad bylo možno předpokládat vzhledem k charakteru úpravy hrobové jámy i v případě hrobu 81 (hrob „lučištníka“), zde je však situace velmi diskutabilní. Přímé doklady ať už ve formě vlastních pozůstatků dřeva či kulových jamek zde nalezeny nebyly.

Pohřební skupina ve Velké Chuchli čítala devět hrobových celků, z nichž hroby č. 81, 83 a 96 náležely mužům, v hrobě 98 byla pohřbena žena, hroby č. 80 a 97 (se shodnou pohřební výbavou mísy a dvou džbánek), které byly zcela bez ostatků, snad původně obsahovaly dětské pohřby (ačkoliv velikost hrobové jámy nemůže být vždy chápána jako indikátor věku zemřelého, viz miniaturní jámy s pohřby dospělých v Hostivicích, *Hložek – Turek 2007*), u hrobů 86, 88 a 95 je určení genderu zemřelých, vzhledem k absenci jejich ostatků, nejisté. Hrob č. 86 sice obsahoval pazourkovou šipku, ta však byla nalezena po-

Hrob	Sektor	Vrstva	Č. sáčku	Dub	Dub
				(Quercus)	(Quercus)
				Počet	Hmotnost
86	SV pol.	20-dno	1045	5	0,0264
88	J pol.	0-20	351	100	71,548
88	S pol.	0-20	395	64	55,9224
88	JV pol.	20-dno	446	40	25,1691
88	S pol.	20-dno	1038	50	23,308
95	Z pol.	20-dno	480	2	0,1475
95	JZ pol.	20-30	1042	1	0,0135
96	SV pol.	0-20	1035	1	0,0013
98	J pol.	60-80	750	2	0,4844
98	J pol.	80-90	751	13	3,9469
98		dno	1017	13	0,3842
Celkem				291	180,9517

Tab. 2. Výsledky analýzy uhlíků
(dle R. Kočárové)

měrně vysoko v zásypu a její vztah k mužskému elementu také není bezvýhradný. Hrob č. 95 obsahoval rovněž džbáněk s motivem plastických knírů (klů) pod uchem, který bývá zpravidla v hrobech mužů (Turek 2002), ale ani v tomto případě nelze hrob označit jednoznačně za mužský.

Velmi charakteristické jsou svou výbavou a pravidelností pohřebního ritu pohřby muže „lučištníka“, na levém boku, hlavou k severu (hrob č. 81), a ženy se souborem kostěných/parohových knoflíků s V-vrtáním, na pravém boku, hlavou k jihu. Právě tyto pohřby s relativně nejbohatší výbavou byly vybaveny masitými milodary (vepřové, v jatečním věku 3–6 a 4–8 měsíců), které byly co do volby masa shodné, tedy část plecka s lopatkou a část zadní s pánevní kostí a lumbálními obratli (Kyselý 2009). Oba hroby se rovněž shodují předpokladem vnitřní konstrukce, relativně největší hloubkou z celé pohřební skupiny a identickou delší osou jam. Oba hroby byly vzájemně vzdáleny jen asi 3,5 metru a mohly být původně součástí jednoho pohřebního památníku. Zemřelí v obou hrobech měli paže složené před obličejem v poloze A dle J. Havla (1978). Muž v hrobě 81 měl kosti obou rukou složené do typického „sevření“, stehenní kosti mírně pokrčeny a lýtka středně přitažena. Pohřeb ženy v hrobě 98 měl mírně pokrčené stehenní kosti a jen velmi málo přitažená lýtka. Kostry v obou zmíněných hrobech byly nejlépe zachovány. Dle určení M. Dobisíkové a P. Havelkové (2009) šlo v případě pohřbu v hrobě č. 81 o kosterní pozůstatky středně robustního až robustního muže ve věku 20–35 let dosahujícího výšky 171 cm. Na jeho kostře bylo pozorováno stranové oploštění holenních kostí a dále oploštění kostí stehenních, které je dááno do souvislosti s nadměrnou zátěží svalů související např. s chůzí po nerovném terénu či prací v podřepu. Poněkud hůře byly dochovány kosterní pozůstatky v hrobě 98. Jde o středně robustního jedince ve věku 30–50 let. Pohlaví se na základě kosterního materiálu určit nepodařilo, nicméně dle orientace a milodarů jej lze poměrně spolehlivě označit za hrob ženy. Podobně jako u předchozího jedince i zde bylo zjištěno stranové oploštění holenních kostí.

Drobné pozůstatky kostí obsahoval i hrob 83. Jde o velmi drobné zlomky kostí dolních končetin. S největší pravděpodobností hrob obsahoval pohřeb dospělého jedince, kterého je možno, vzhledem k orientaci a přítomnosti nátepní destičky, označit za muže. V hrobě 96 se dochovaly pouze drobné úlomky lebky. Dle orientace opět můžeme usuzovat, že šlo o jedince mužského pohlaví.

V hrobech 80, 86, 88, 95 a 97 se žádné kosterní pozůstatky nezachovaly, nicméně provedená fosfatová analýza zřejmě potvrzuje někdejší přítomnost pohřbených těl ve všech zmíněných hrobech. Podrobnější informace obsahuje příspěvek A. Majera (2009).

POHŘEBNÍ KONTEXTY

Keramika a datace nálezových celků

Keramická výbava hrobů nijak nevybočuje ze standardního rámce pohřební komponenty s mladší, průvodní keramikou období zvoncovitých pohárů. Nejčastěji se vyskytla kombinace misky a jednoho či dvou džbáneků (5 hrobů), ve dvou případech byl pohřeb provázen jen mísou a v dalších dvou jen džbánkem. Ve dvou hrobech byl nalezen džbáněk s typicky mužským motivem knírů (klů) pod uchem (cf. Turek 2002), v případě hrobu 83 jde s největší pravděpodobností o pohřeb muže, v případě hrobu 95 je genderový kontext nejistý.

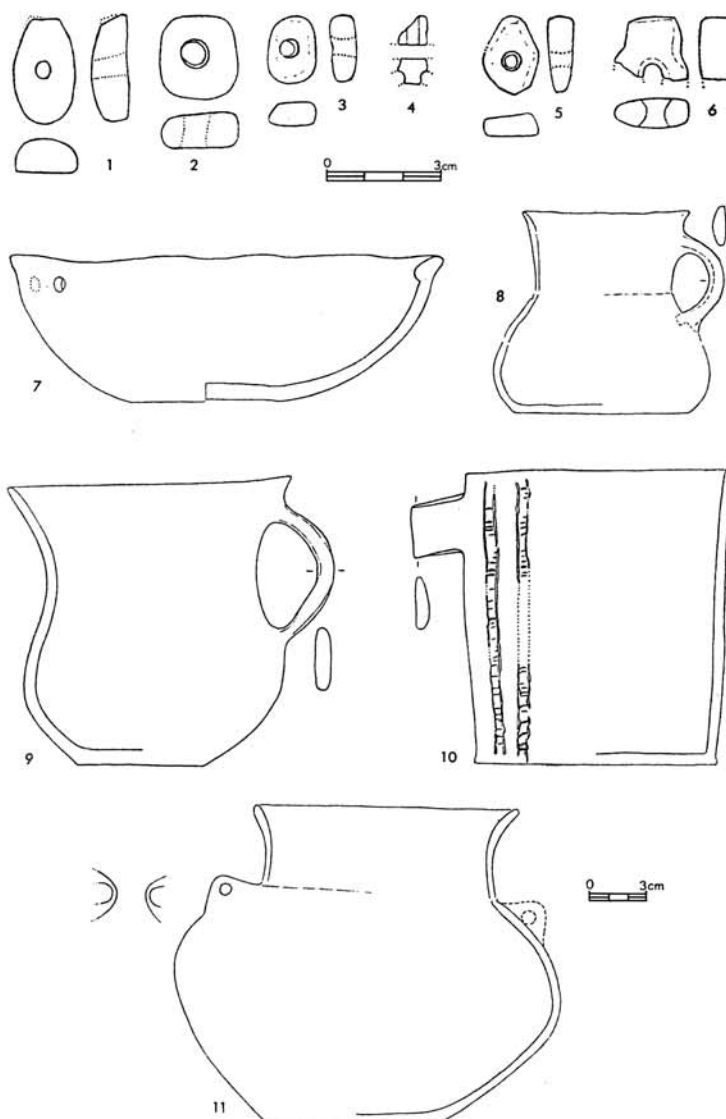
Artefakt z březové kůry s aplikací měděného plechu

Zcela výjimečný byl nález organické hmoty se dvěma značně korodovanými měděnými plíšky. Analýza M. Hložka (viz samostatná studie, *Hložek 2009*) prokázala přítomnost březové kůry dochované v kontaktu s měděným plechem. Interpretace tohoto unikátního nálezu není ani zdaleka jednoznačná. Mohlo jít o pozůstatky nádoby z březové kůry, která mohla být doplněna měděnými plíšky. Nádoby z březové kůry jsou v Evropě známy už od počátku neolitu. Jako hmatatelný a chronologicky ne zcela vzdálený příklad lze uvést dvě vědérka (*obr. 22*), která byla nalezena v blízkosti zmrzlého těla muže zvaného Ötzi v alpském Hauslabově sedle (*Egg – Spindler 1993*). Pokud bychom připustili interpretaci nádoby z březové kůry, pak lze nalézt analogie přímo v keramické produkci období zvoncovitých pohárů v Čechách, a to v podobě keramických imitací těchto válcovitých vědérek z březové kůry. Válcovitá nádoba s vodorovným páskovým uchem pod okrajem nalezená v hrobě-obj. 3/89 v Dolních Počernicích (*Vencl – Zadák 1992, 634, 635, obr. 2:10*) byla zdobena dvěma svislými žebříčky, rytými a příčně kolkovanými. Celá nádoba je zřejmě imitací válcovitého vědérka šitého z kůry. Právě motiv dvou žebříčků, jinak v kultuře zvoncovitých pohárů neznámý, zřejmě napodobuje sešití kůry (viz *obr. 23:10*). Další analogie keramické imitace v rámci období zvoncovitých pohárů pochází z hrobu ve Slaném-Kvíčku (*Hájek 1968, 46; Turek 2008, 163, obr. 56:7, zde obr. 24*).

Vzhledem k umístění artefaktu za hlavou zemřelého by snad bylo možné uvažovat i o kornoutovité pokrývce hlavy ušité z březové kůry. Pro tento tvar by snad mohlo svědčit i zakřivení měděných plíšků, ale k tomu mohlo dojít až při post-depoziční transformaci v hrobě. Hrotitá čapka či klobouček nebyly v evropském pravěku neznámým jevem. Halštatský knížecí pohřeb z mohyly v Hochmichele (Bádensko-

Obr. 22. Rekonstrukce vědérka nalezeného v blízkosti zmrzlého těla muže zvaného Ötzi v alpském Hauslabově sedle (podle Fleckinger – Steiner 1999, 102)

Obr. 23. Praha-Dolní Počernice. Obj. 3/89 (hrob). Ukázka válcovité nádoby (č. 10) s vodorovným páskovým uchem pod okrajem imitující pravděpodobně válcovitou nádobu z březové kůry (podle Vencl – Zadák 1992, obr. 2)

Obr 24. Slaný-Kvičok. Příklad keramické imitace válcovitého vědérka šitého z kůry (foto P. Berounský, zdroj *Archaeologica*)

Württembergsko) byl opatřen právě takovou čapkou šitou z březové kůry a stejnou pokrývkou má na hlavě i tamtéž nalezená pohřební kamenná stéla v podobě postavy bojovníka. Za zmínku stojí také výskyt zlatých kornoutovitých klobouků z mladší doby bronzové (Sperber 2003), které měly nesporný prestižní ceremoniální význam a pro něž si lze představit starší předobraz právě v kloboucích z organických materiálů.

Štípaná industrie a kamenné nátepní destičky

Kamenné artefakty z pohřebiště ve Velké Chuchli jsou předmětem speciální studie A. Přichystal a L. Šebely následující po tomto příspěvku (Přichystal – Šebela 2009).

Kostěné artefakty

Nejvíce kostěných artefaktů bylo nalezeno v hrobě 98. Jde o minimálně tři knoflíky s V-vrtáním, které se poměrně často objevují v ženských hrobech. Pravděpodobně dva kostěné artefakty pocházejí i z hrobu „lučištníka“ (hrob 81). Vzhledem k jejich špatnému zachování se však nedá určit, o jaké druhy předmětů šlo, ani jaká kost byla k jejich výrobě použita.

Masité milodary

Masité milodary se objevily ve dvou hrobových celcích, a to v hrobě „lučištníka“ (hrob č. 81) a v hrobě ženy (č. 98). Dle určení R. Kyselého (2009) jde v obou případech o kosti prasete, přičemž se nedá jednoznačně stanovit, zda šlo o prase domácí či divoké. Stáří se odhaduje na 3–6 měsíců v případě hrobu 81 a 4–8 měsíců v případě hrobu 98. V obou případech jde o části páteře a části s páteří související (levá lopatka, pravá pánev, zadní část páteře). Na obou skeletech byly též rozpoznány drobné zářezy svědčící o porcování noži. Podrobnější popis obsahuje příspěvek R. Kyselého (2009).

ZÁVĚR

Ačkoliv pohřebiště ve Velké Chuchli svým rozsahem zcela odpovídá standardu malých českých pohřebních skupin, typických pro období zvoncovitých pohárů, přinesl jeho výzkum některá nová, pozoruhodná zjištění. Je to především prozatím unikátní nález pozůstatků kombinovaného artefaktu z březové kůry a měděného plechu, který zatím v Evropě nemá obdoby. Prozatím žádná z českých lokalit s nálezy z období zvoncovitých pohárů nebyla objevena ve vlhké poloze, kde by mohly být vhodné podmínky pro dochování organického materiálu, a proto je objev předmětu z březové kůry skutečným unikátem. Další významná zjištění přinesla petrografická analýza štípané industrie naznačující dálkové kontakty v získávání surovin, a to jak ve východním směru (rohovce typu Krumlovský les), tak také ve směru západním (bavorský plattensilex varieta Arnhofen), severním (křemence typu Tušimice a Skršín) a severovýchodním (Hory sv. Kříže, Polsko, čokoládový silicit). Všechny pohřební kontexty lze datovat do jednoho časového horizontu mladší kultury zvoncovitých pohárů, s výhradním výskytem průvodní keramiky.

Velmi významným aspektem výzkumu ve Velké Chuchli je důraz kladený na interdisciplinární spolupráci při zpracování nálezů a odebraných vzorků, jehož výsledkem je zde prezentovaný konvolut specializovaných studií se zaměřením na aplikaci jednotlivých přírodovědných metod. Autoři tímto děkují všem specialistům, kteří se na zpracování výsledků tohoto archeologického výzkumu podíleli a vytvořili tak široký vědecký tým.

PRAMENY A LITERATURA

- Borkovský, I. 1942: Seznam prehistorických nálezů hlášených Archeologickému ústavu v roce 1941, Zprávy památkové péče 6, 53, 84–88, 112–114.
- Demek, J. (ed.) 1987: Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny. Praha.
- Dobisíková, M. – Havelková, P. 2009: Antropologické hodnocení kosterních pozůstatků z Prahy-Velké Chuchle, Archeologie ve středních Čechách 13, 693–696.
- Egg, M. – Spindler, K. 1993: Die Gletschermumie von Ende der Steinzeit aus den Ötztaler Alpen, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 39 (1992), 3–100.
- Fleckinger, A. – Steiner, H. 1999: The fascination of the Neolithic Age. The Iceman. Bolzano–Vienna.
- Hájek, L. 1968: Kultura zvoncovitých pohárů v Čechách. Archeologické studijní materiály 5. Praha.
- Havel, J. 1978: Pohřební ritus kultury zvoncovitých pohárů v Čechách a na Moravě. In: Praehistorica 7, Varia archaeologica 1. Praha, 91–117.
- Havel, J. 1980: Nové nálezy kultury zvoncovitých pohárů na území Prahy, Archeologické rozhledy 32, 121–132.
- Hložek, M. 2009: Unikátní měděné artefakty s organickými zbytky z pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Praze-Velké Chuchli, Archeologie ve středních Čechách 13, 687–691.
- Hložek, J. – Turek, J. 2007: Sídliště a pohřebiště z období zvoncovitých pohárů na katastru obce Hostivice, okr. Praha-západ, Archeologie ve středních Čechách 11, 177–194.
- Kyselý, R. 2009: Zvířecí milodary z hrobů kultury se zvoncovitými poháry v Praze-Velké Chuchli, Archeologie ve středních Čechách 13, 697–698.
- Kočárová, R. 2009: Obytný areál Chuchle-Hvězdárna (Praha 5). Analýza uhlíků. Č. an. 45/09.
- Lutovský, M. – Smejtek, L. a kol. 2005: Pravěká Praha. Praha.
- Majer, A. 2009: Geochemická analýza hrobů kultury zvoncovitých pohárů z Prahy-Velké Chuchle, Archeologie ve středních Čechách 13, 699–702.
- Mašek, N. – Slabina M. 1966: Dvacet let archeologického výzkumu v Praze, Archeologické rozhledy 18, 693–700.
- Přichystal, A. – Šebela, L. 2009: Příspěvek k poznání kamenné štípané industrie z pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Praze-Velké Chuchli, Archeologie ve středních Čechách 13, 683–685.
- Sperber, L. 2003: Wer trug den goldenen Hut? Überlegungen zur gesellschaftlichen Einbindung der Goldkegel vom Typus Schifferstadt. In: Gold und Kult der Bronzezeit. Nürnberg, 205–219.
- Tomášek, M. red. 1993: Půdní mapa ČR v měřítku 1 : 50 000, list 12-42 Zbraslav. Praha.
- Turek, J. 2002: „Cherche la femme!“ Archeologie ženského světa a chybějící doklady ženských pohřbů z období zvoncovitých pohárů v Čechách. In: Neustupný, E. (ed.), Archeologie nenalezaného. Plzeň–Praha, 217–240.
- Turek, J. 2002a: Žárové pohřby období zvoncovitých pohárů z Lovosic. In: Čech, P. – Smrž, Z. (eds.), Sborník Drahomíru Kouteckému. Most, 265–70.
- Turek, J. 2008: Kultura zvoncovitých pohárů. In: Neustupný, E. (ed.), Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit. Praha, 147–169.
- Turek, J. – Král, K. 1998: Nové nálezy starší a střední doby bronzové z Prahy, Archaeologica Pragensia 14, 33–50.
- Vařeka, P. 1997: Výzkum sídliště knovízské kultury v Praze 5-Velké Chuchli, Archeologické rozhledy 49, 333–342.
- Vencl, S. – Zadák, J. 1992: Hrob KZP z Prahy 9-Dolních Počernic, Archeologické rozhledy 44, 633–637.
- Zavřel, J. 2009: Morfologické a geologické poměry archeologické lokality Praha-Velká Chuchle, Na Hvězdárně, Archeologie ve středních Čechách 13, 703–706.

BELL BEAKER CEMETERY AT PRAGUE-VELKÁ CHUCHLE.

A rescue excavation at Prague-Velká Chuchle (Hvězdárna estate) was carried out since October to December 2007. Apart from dozens of settlement features and one cremation burial of the Proto-Eneolithic Period there were excavated nine inhumations of the Bell Beaker Period.

Spatial structure of funerary finds

The main accumulated group of seven burials covered a rhomboid area of 18 × 6 meters. The graves were organised into two parallel lines leading from south to north. Occurrence of the Jordansmühl Culture cremation burial (feature 71) may be evidence of possible existence of long barrows, which might have survived till the Bell Beaker Period and could have play certain role in the spatial structuring of the later funerary activities. Another two Bell Beaker graves, one (No. 83) with male (probably) burial accompanied by a stone wristguard and an empty grave 88 with

a polypood bowl, were about 50 respectively 80 meters in west/southwest from the main group. The centre point of the main group of burials seems to be burial 81 (male – “archer”) and 98 (female with V-perforated buttons). The distance of individual grave pits to the nearest neighbour varied from minimum 2.5 to maximum 7.5 meters. The only possible direction that the main group of burials may continue outside the excavated area is the southern edge of the site. It is, however, well possible, that this group represent a complete social unit, perhaps one family, which was a particular part of a wider funerary area. The number of burials at Velká Chuchle does not exceed the standard average size of burial groups as they are known in Bohemia (cf. Turek 2008, 154-156).

Formal analysis of funerary features and the burial rite

The grave pits were mostly of oblong or irregular oval shape. Their length varied between 127 cm (grave 86) and 238 cm (grave 83). Their depth is ranging between 20 cm (grave 97) and 128 cm (grave 81).

The stone fill of the grave pit was recorded in the grave of the “archer” (grave 81). Such kind of grave finish is generally rare within Bell Beaker cemeteries in Bohemia. Another example of stone application was in grave 86, in its south-eastern corner was standing one flat stone. The stone was more commonly used in cases of stone box cremation graves, such as at Kolín (graves VI and XIX; Hájek 1968, 61), Lovosice II (graves I, II; Hájek 1968, 59; Turek 2002a, 246-270) or at Poboří (Hájek 1968, 84).

The only direct evidence of timber construction of the grave pit was in grave 98, with a fragment of an oak timber (?) sized 30 × 10 cm. Also the section through the grave pit is suggesting existence of some kind of chamber or internal lining (see fig. 36). It is possible that also the archer’s grave 81 had some kind of internal construction.

Out of nine graves at Velká Chuchle, three (81, 83 and 96) belonged to male, in grave 98 was buried a woman and graves 80 and 97 (with identical assemblage of one bowl and two jugs) were without any skeletal remains, they possibly contained child burials (we have to bear in mind that the size of the grave pit cannot be read as indicator of age cf. miniature grave pits with adult burials at Hostivice, Hložek – Turek 2007). In the case of graves 86, 88 and 95 is the gender interpretation impossible. Grave 95 contained a jug with the moustache (tusks) motif, which is usually indicator of male burial (Turek 2002), but neither this burial could be interpreted as male.

The most distinctive burials of a man “archer”, buried on left side, head orientated to north (grave 81) and of a woman with V-perforated buttons, buried on right side, head orientated to south, both contained meat offerings. In both cases there were pig bones (slaughter age of 3-6 and 4-8 months). Interesting is also identical choice of cut in both graves – piece of shoulder with scapula and back part with one pelvis bone and vertebrae (see Kyselý 2009). Both graves had also some other in common features: presumed internal construction, they were relatively deepest on the site and with identical orientation of the long axis. They were only 3.5 meter apart and they could have been sharing the same funerary monument. Deceased in both graves had arms resting in front of their faces, in Havel’s position A (Havel 1978). Man in the grave 81 had palms folded in the typical “grip”, legs only slightly bend. Female burial in grave 98 had also slightly bend legs. According to anthropological analysis by M. Dobisíková and P. Havelková (idem 2009) there was a medium robust/robust (stature 171 cm) man 20–35 years of age buried in grave 81. Less preserved skeleton in grave 98 was a medium robust individual aged 30–50 years. Graves 86 and 93 contained only very small amount of highly decomposed bones. In graves 80, 86, 88, 95 and 97 were not recorded any remains of skeleton, however, the phosphate analysis proved there were once rotting corpses inside them (for further details see Majer 2009).

Burial contexts

Pottery and chronology. The pottery assemblages fit to the later Bell Beaker Period with so-called accompanying pottery (Begleitkeramik). The most common was the combination of a bowl and one or two jugs (5 graves), in two cases was the grave accompanied by a bowl and in another two by a jug. In two graves were jugs with the male moustache (tusk) motif under the handle (cf. Turek 2002), in the case of grave 83 probably accompanying a man and in the case of grave 95 is the gender interpretation impossible.

The birch bark artefact with copper plating. A unique discovery was an artefact of organic material with two copper plates. Thy analysis by M. Hložek (see the special paper, Hložek 2009) proved that it was birch bark that survived in contact with copper sheet. Interpretation of this unique find is not easy. It could have been a birch bark vessel accomplished with copper sheet. Such birch bark containers are known in Europe since the beginning of the Neolithic Period. As a direct analogy, which is not that far chronologically are two birch cylindrical cups (fig. 22), found with the frozen body of Ötzi in the Hauslabjoch of Tyrolean Alps (Egg – Spindler 1993). Considering the interpretation as birch bark vessel we can find an analogy directly in the Bell Beaker pottery production in Bohemia in the form of pottery imitation of cylindrical cups made of bark. Such cylindrical vessel with horizontal strap handle under the rim was found in grave 3/89 at Dolní Počernice (Vencl – Zadák 1992, 634, 635, obr. 2:10) it was decorated by two engraved vertical lines and cross-stamped, creating a ladder motif, probably imitating the traces of sewing the bark (see fig. 23). Another analogy comes from the grave at Slaný-Kvíček (Hájek 1968, 46; Turek 2008, 163, fig. 56:7, here fig. 24).

Considering the position of the artefact near the head of the buried person offers another possible interpretation as a birch bark cucullate (cone) hat. Such pointed hat is not unknown in the European prehistory. Hallstatt

Period aristocratic burial under the Hochmichele barrow (Baden-Württemberg) contained such birch bark hat and the same hat was depicted on head of the warrior statue found also in the barrow. Also the gold cone hats of the late Bronze Age (Sperber 2003, with obvious prestigious ceremonial significance) might have had an earlier archetype made of organic materials.

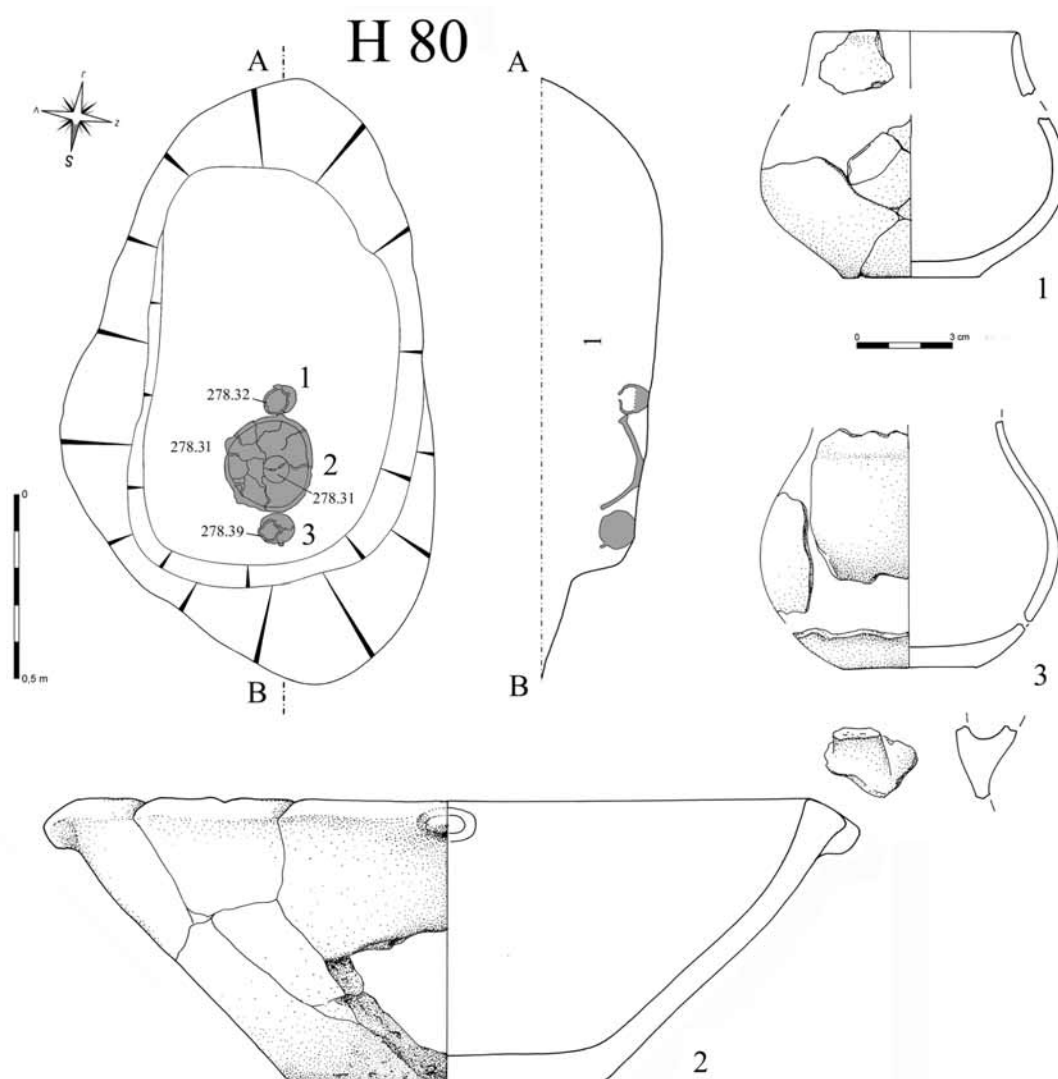
Conclusion

The excavation of small Bell Beaker burial group at Velká Chuchle brought to light some new discoveries. It is first of all a unique artefact made of birch bark and copper sheet, with no contemporary analogy. The petrographic analysis also produced some surprising data suggesting some far reaching exchange contacts in the eastern (Krumlovský les type chert), western (Bavarian plattensilex variety of Arnhofen) northern (Tušimice a Skršín quartzites) and north-eastern direction (chocolate silex from the Holy Cross Mountains in Poland). All of the burial contexts belong to the late Bell Beaker Period. An important role, in the analysis of the excavation results, played the wide interdisciplinary co-operation presented here in the convolute of specialised scientific studies. The authors are grateful to all specialists who helped to create such extensive research team.

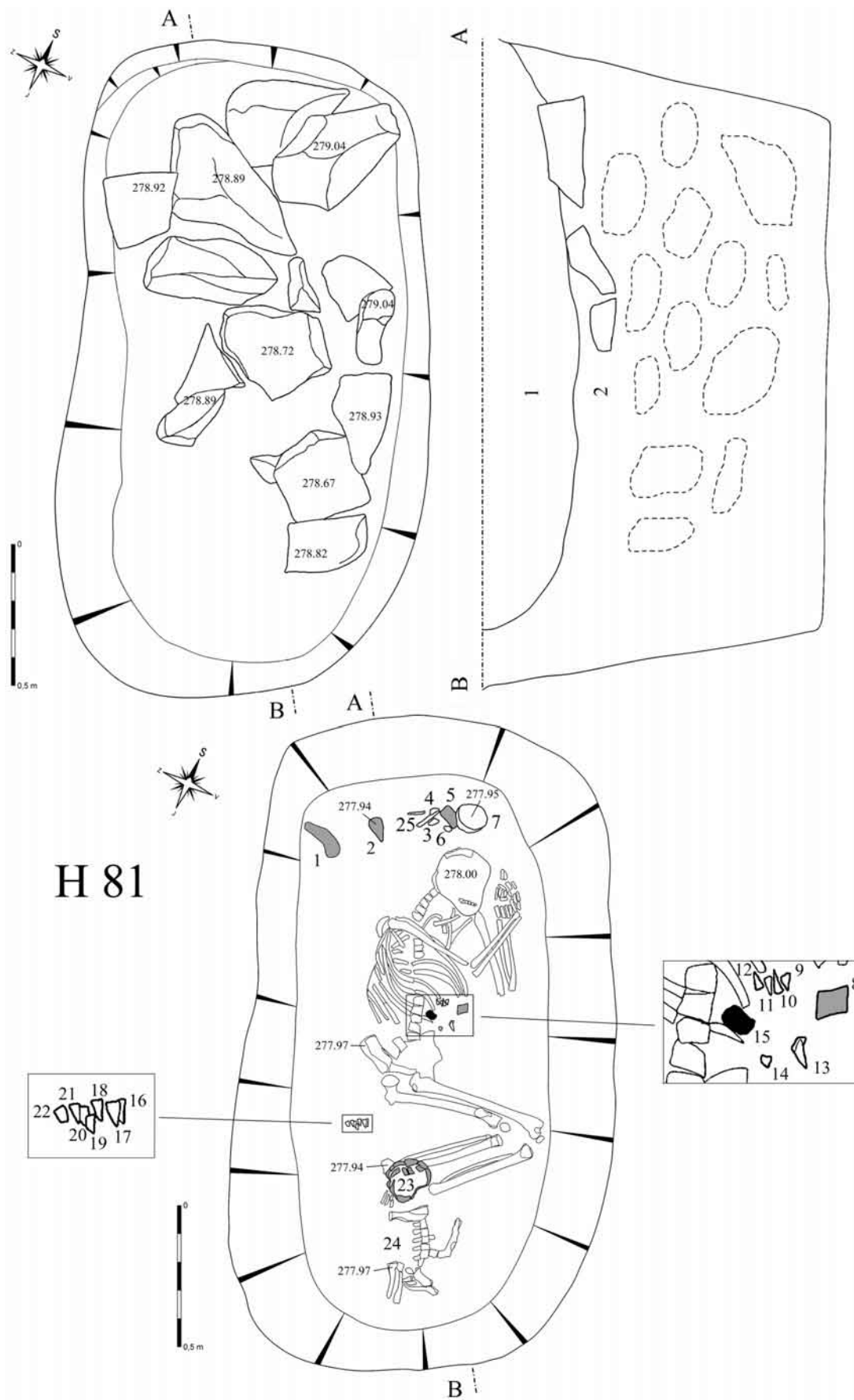
(English by J. Turek)

PETRA ZEMANOVÁ, JAN TUREK

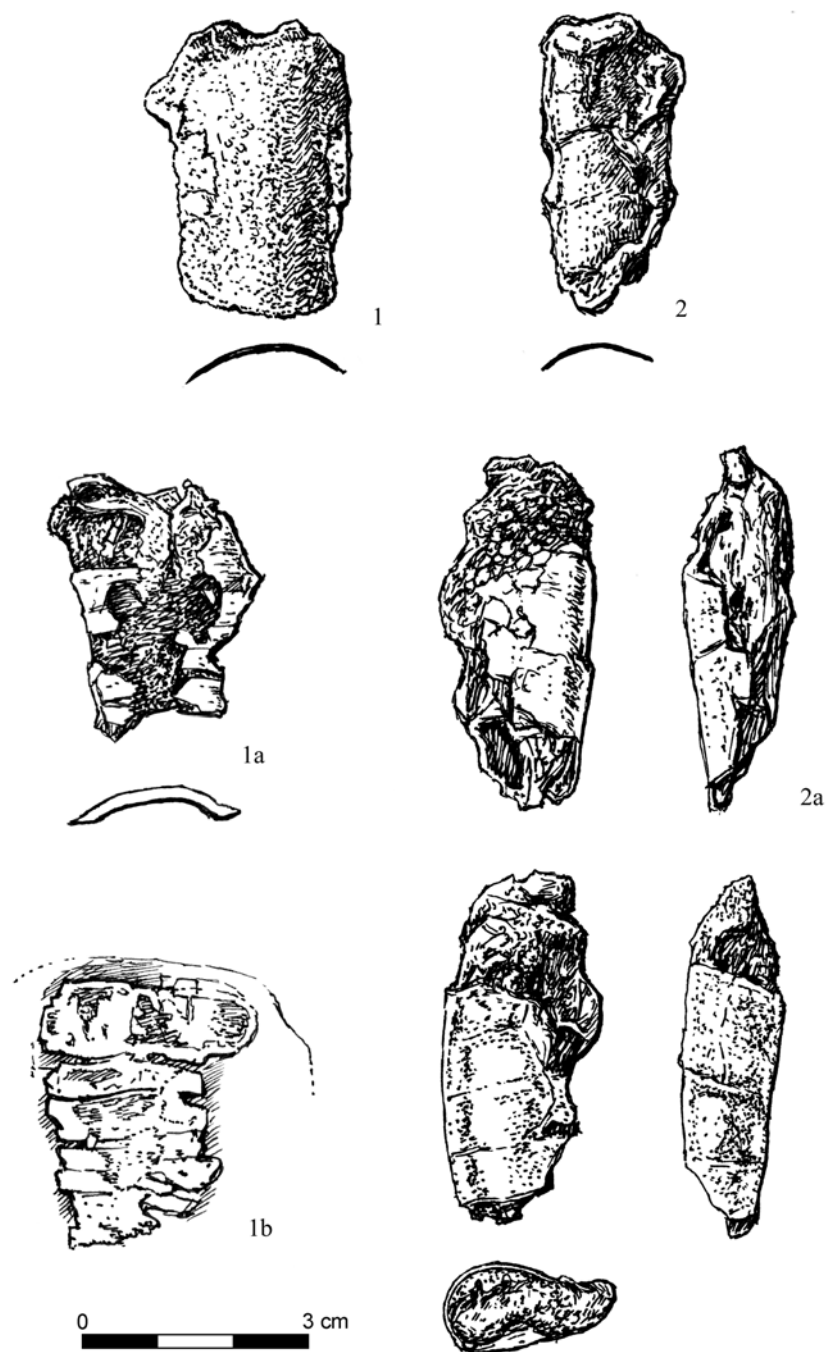
ÚSTAV ARCHEOLOGICKÉ PAMÁTKOVÉ PÉČE STŘEDNÍCH ČECH, NAD OLŠINAMI 3/448, 100 00 PRAHA 10

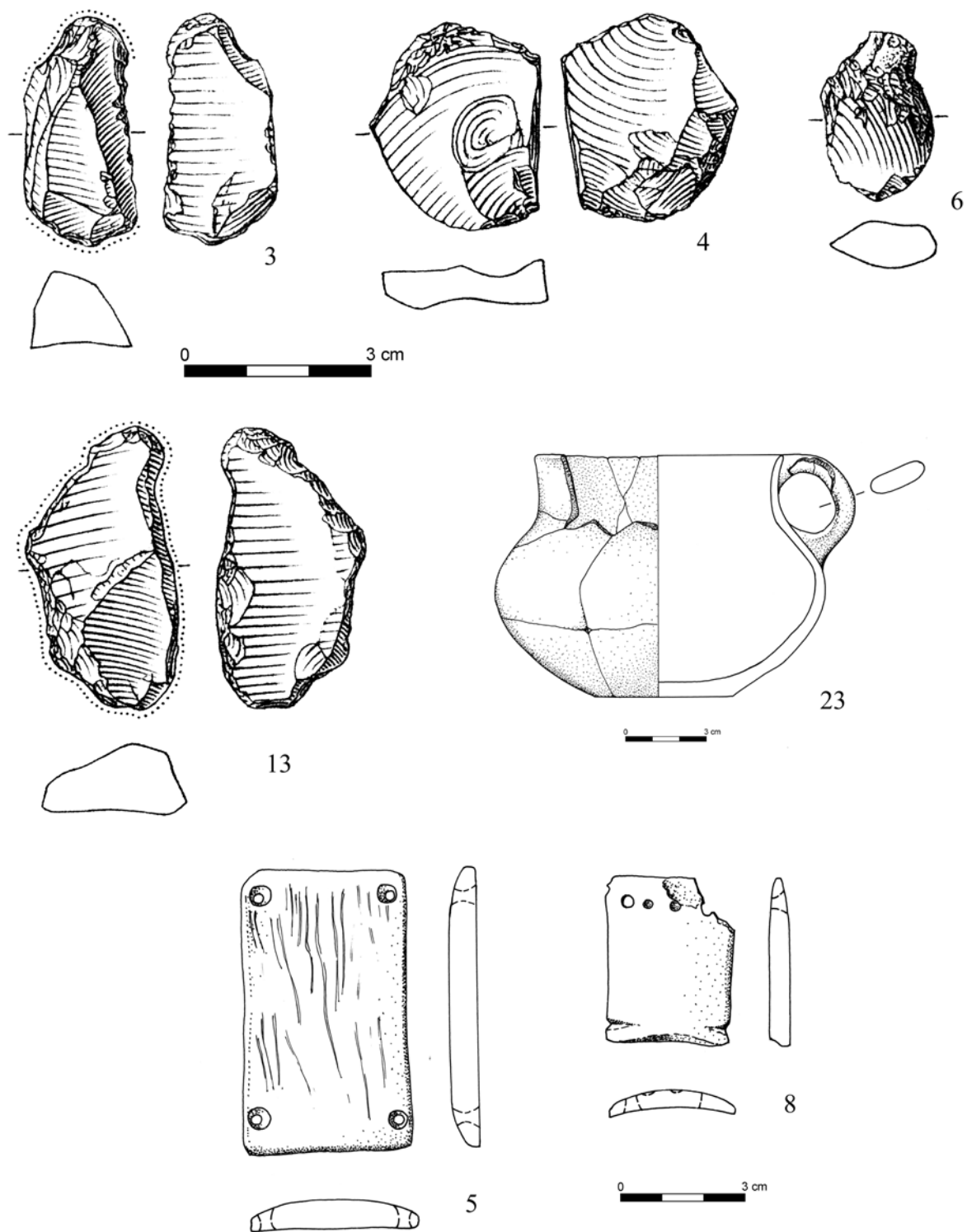
Obr. 25. Praha-Velká Chuchle. Hrob 80 (kresba I. Vajgllová)

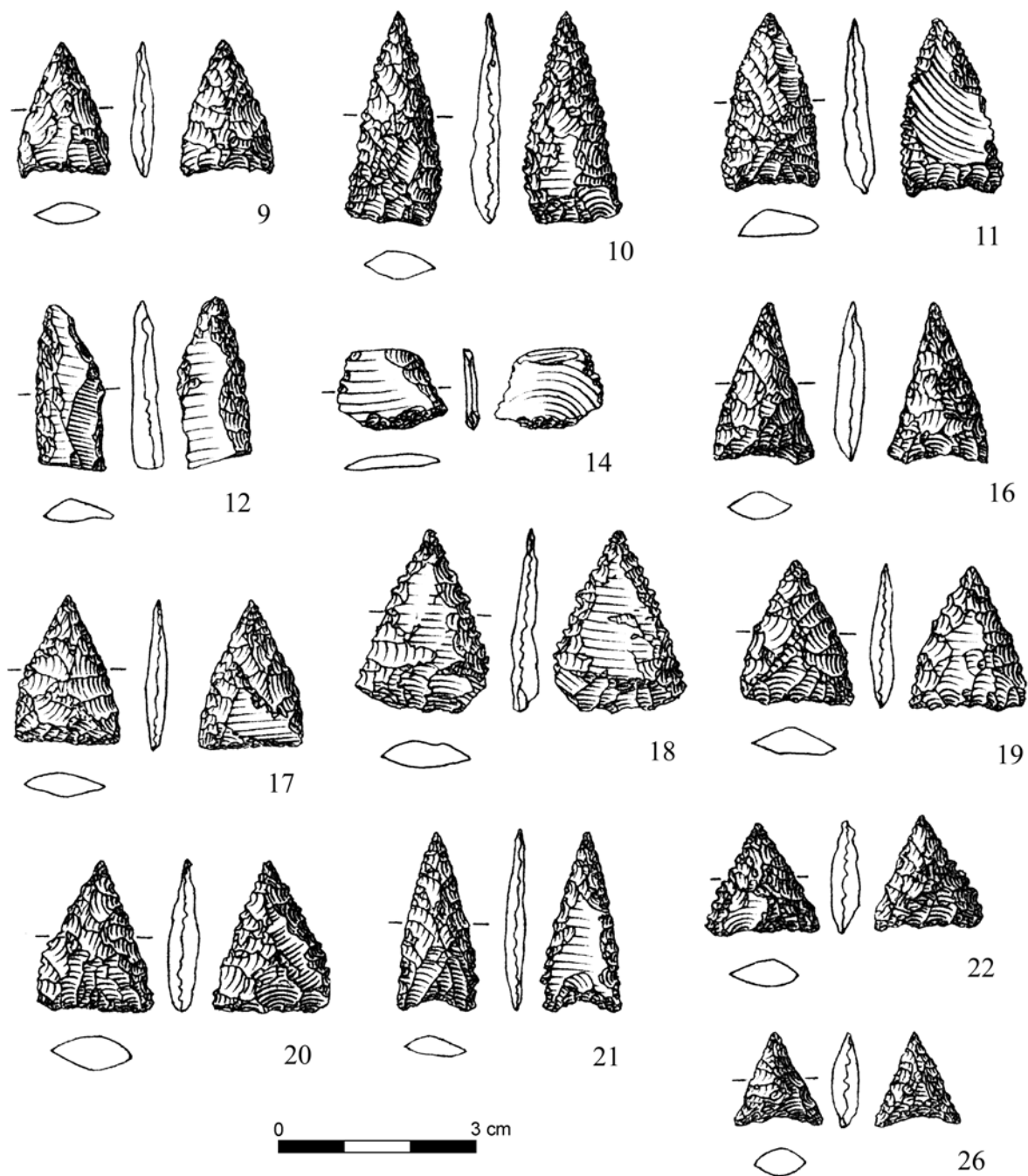
Obr. 26. Praha-Velká Chuchle. Hrob 81

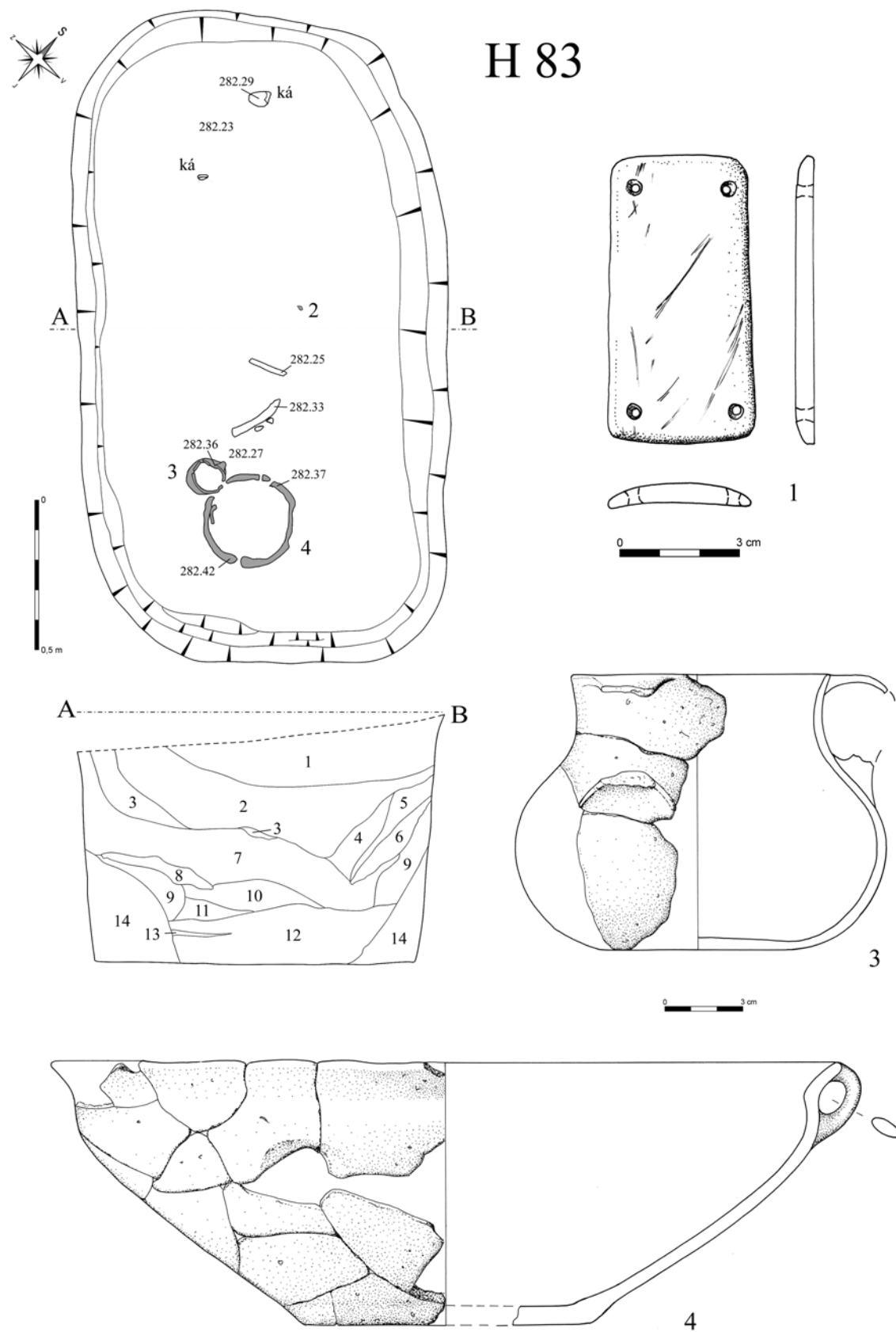
Obr. 27. Praha-Velká Chuchle. Hrob 81. Měděné plíšky (1, 2) a v nich nalezená březová kůra (1a, 2a) (kresba L. Balák)

Obr. 28. Praha-Velká Chuchle. Hrob 81. Část hrobového inventáře (kresba I. Vajglová a J. Brenner)

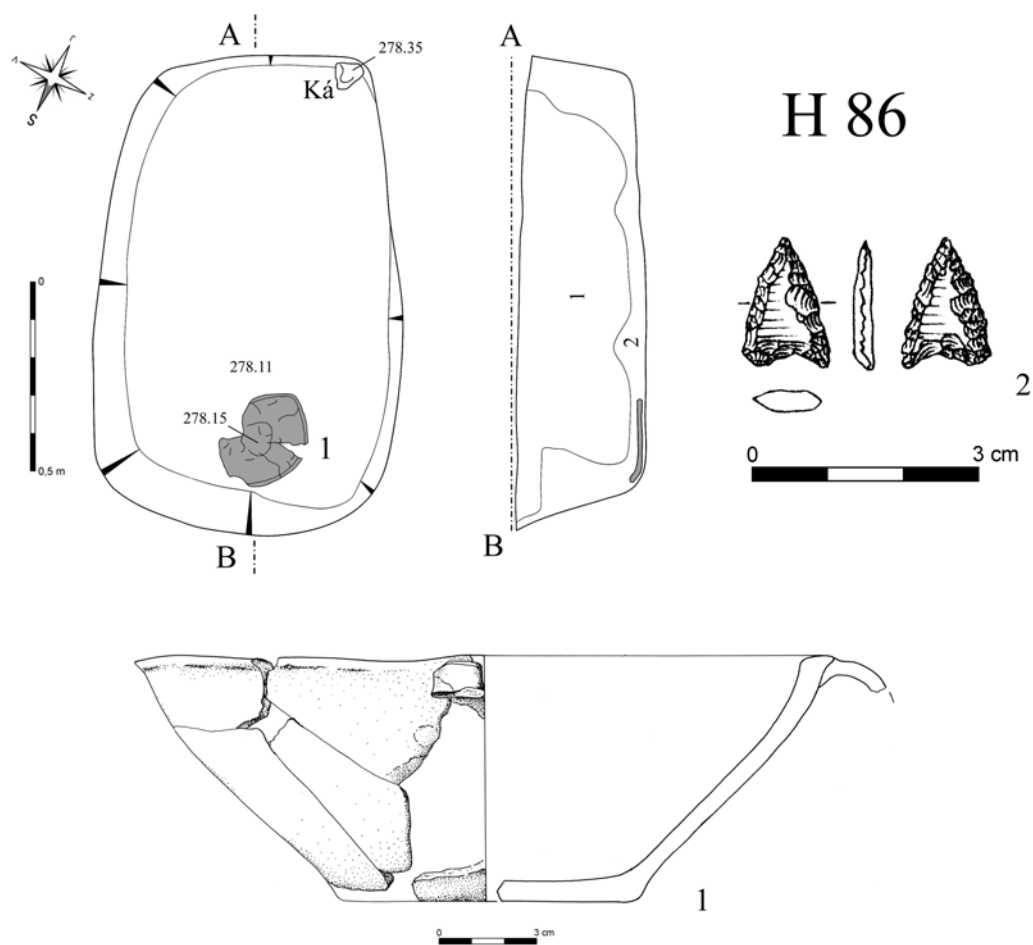

Obr. 29. Praha-Velká Chuchle. Hrob 81. Štípaná industrie (kresba J. Brenner)

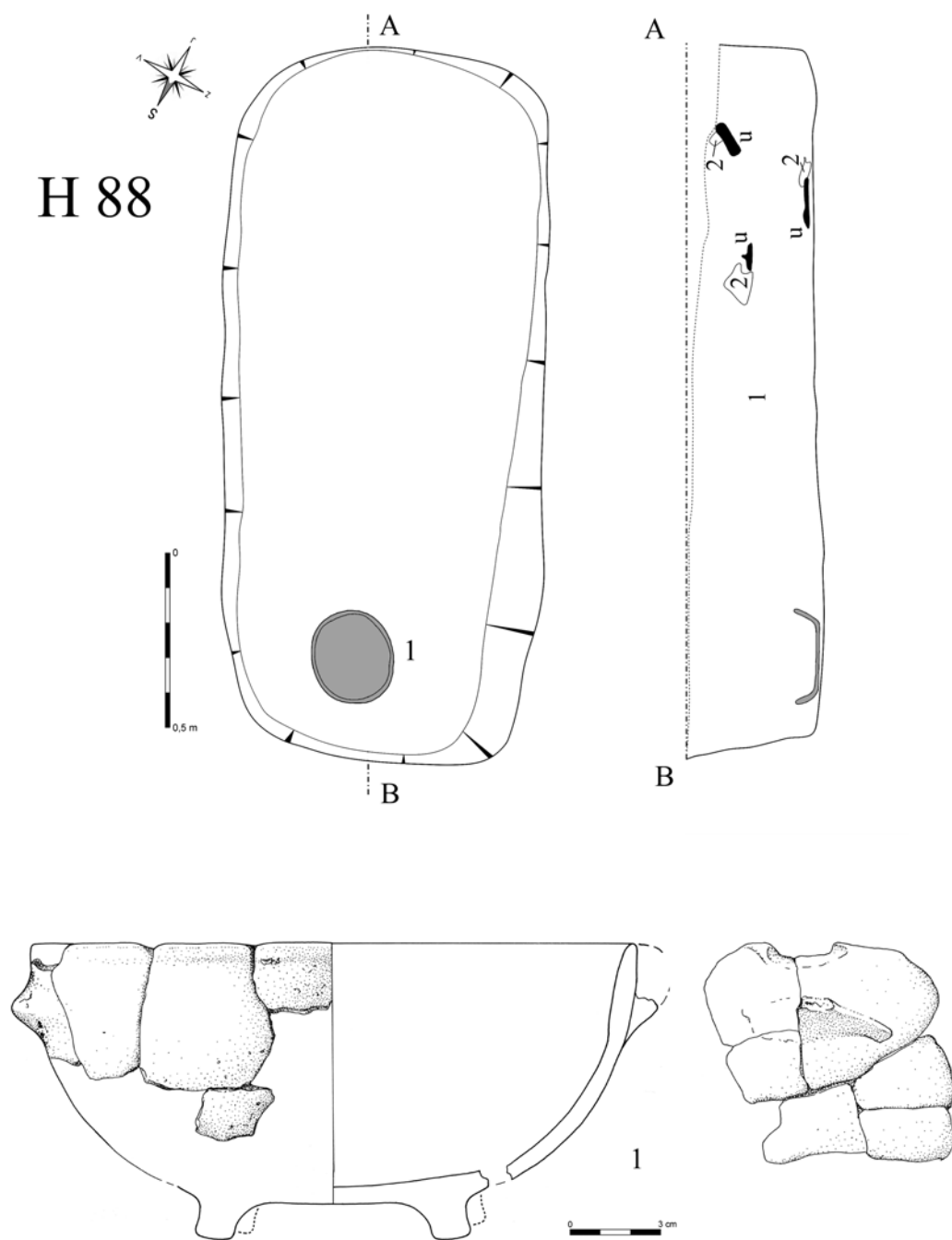

Obr. 30. Praha-Velká Chuchle. Hrob 83 (kresba I. Vajglová)

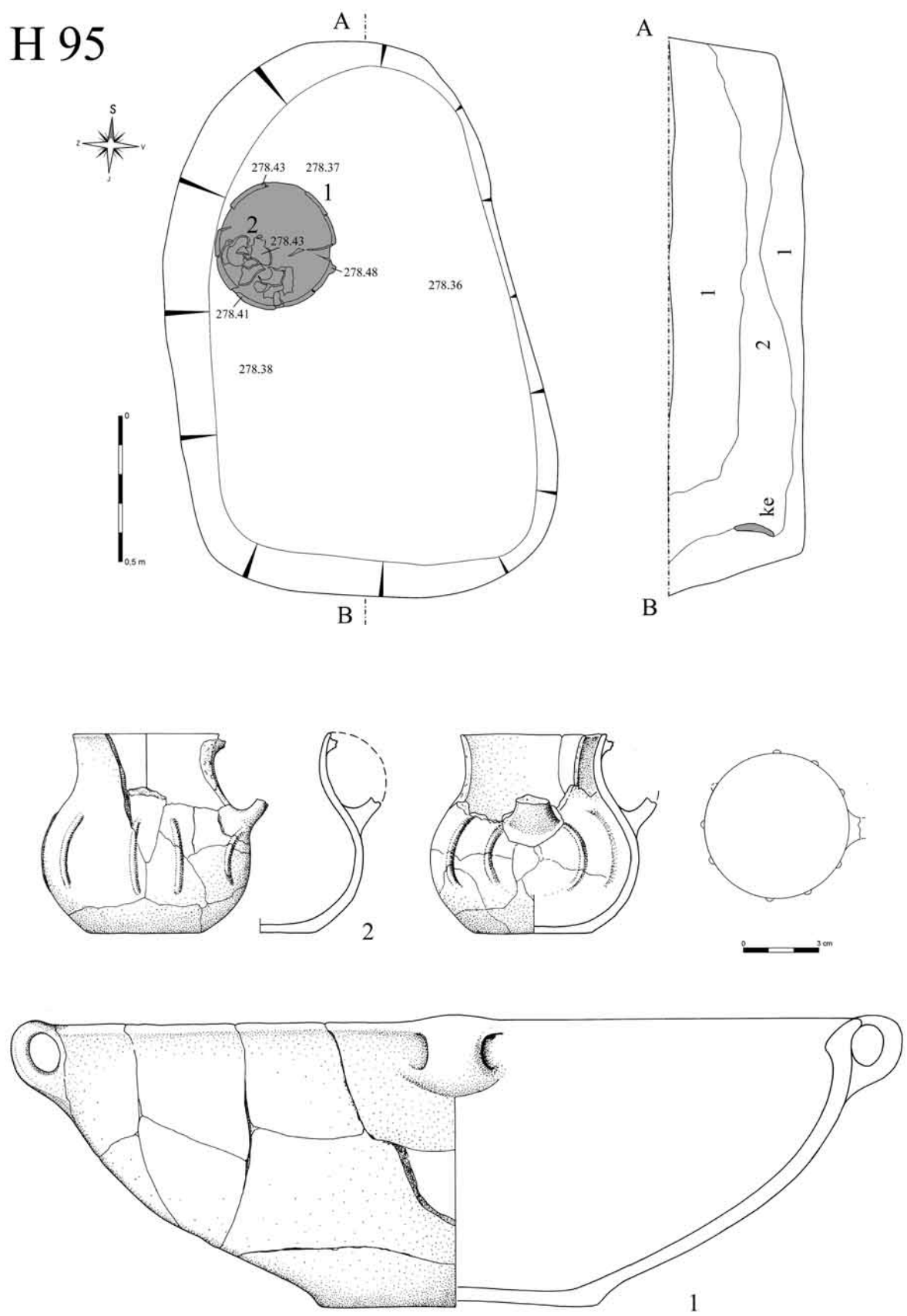

Obr. 31. Praha-Velká Chuchle. Hrob 86 (kresba I. Vajglová a J. Brenner)

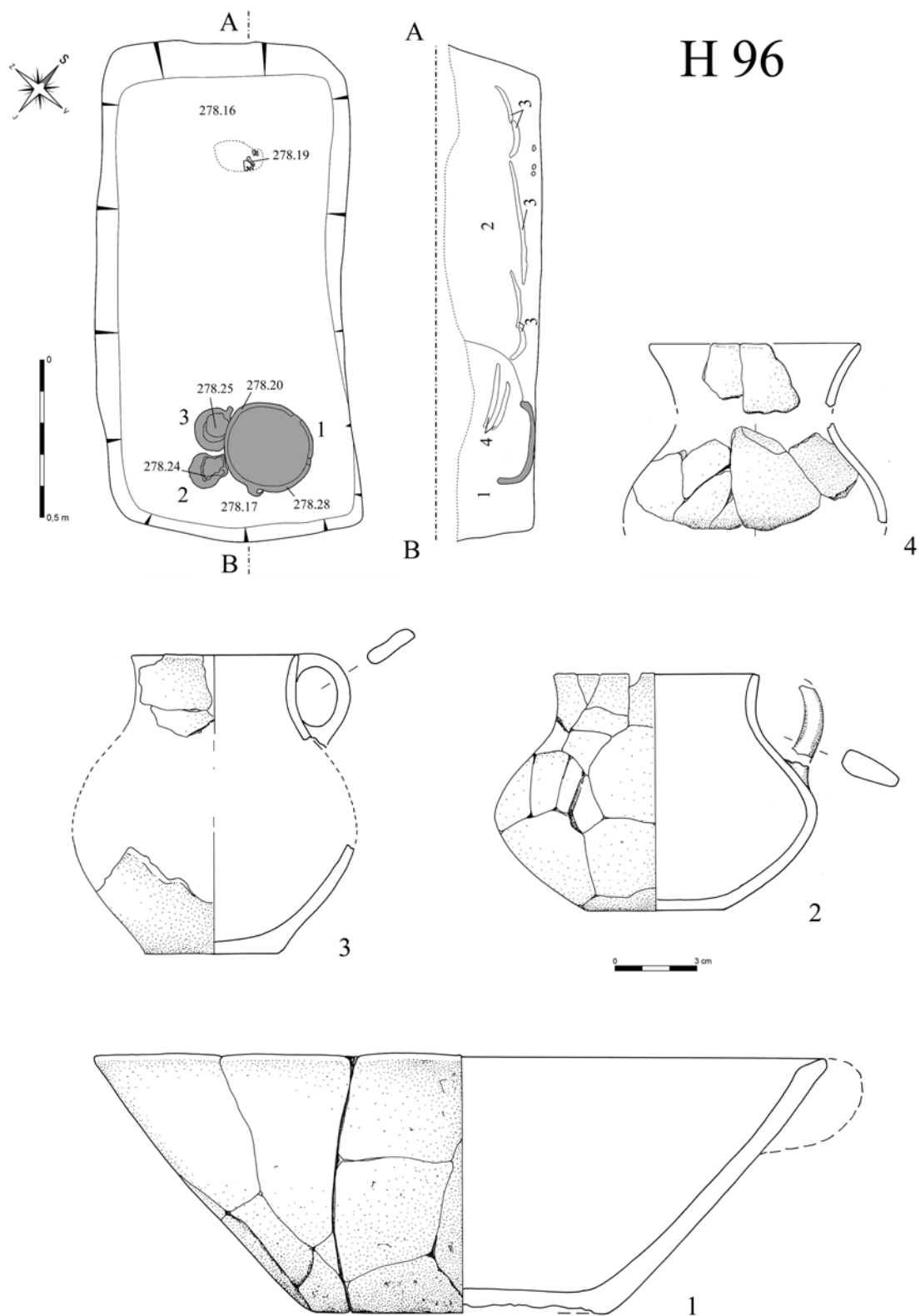

Obr. 32. Praha-Velká Chuchle. Hrob 88 (kresba I. Vajglová)

H 95

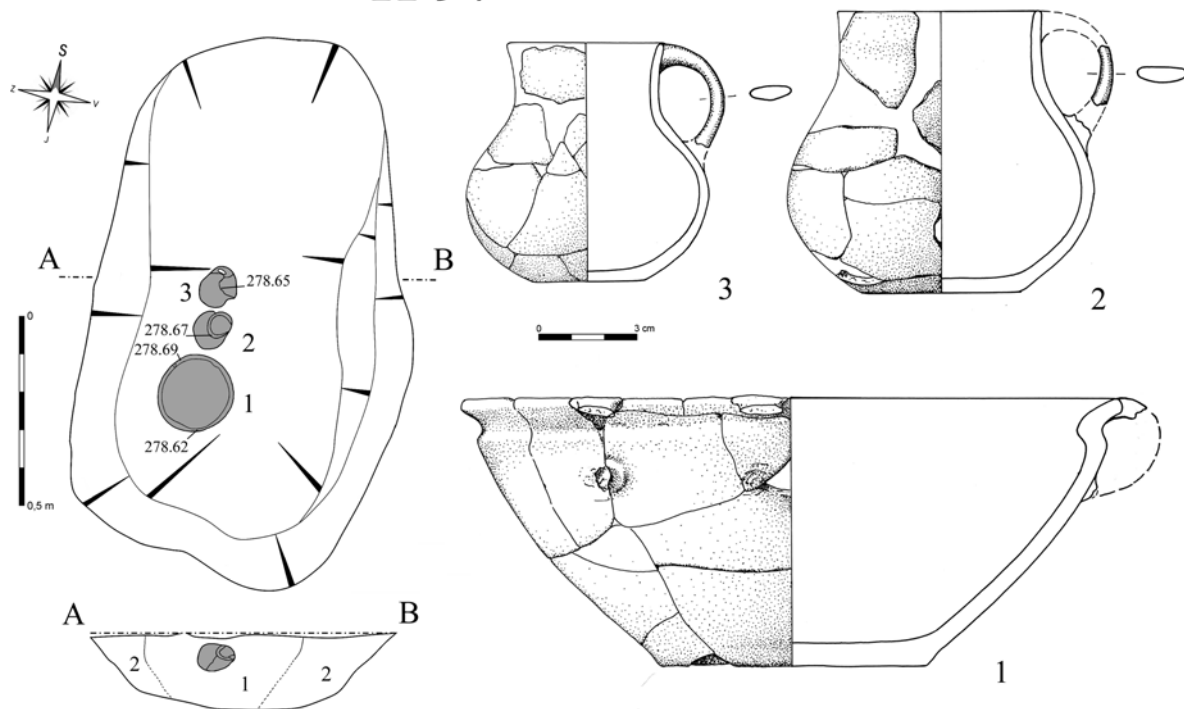

Obr. 33. Praha-Velká Chuchle. Hrob 95 (kresba I. Vajglová)

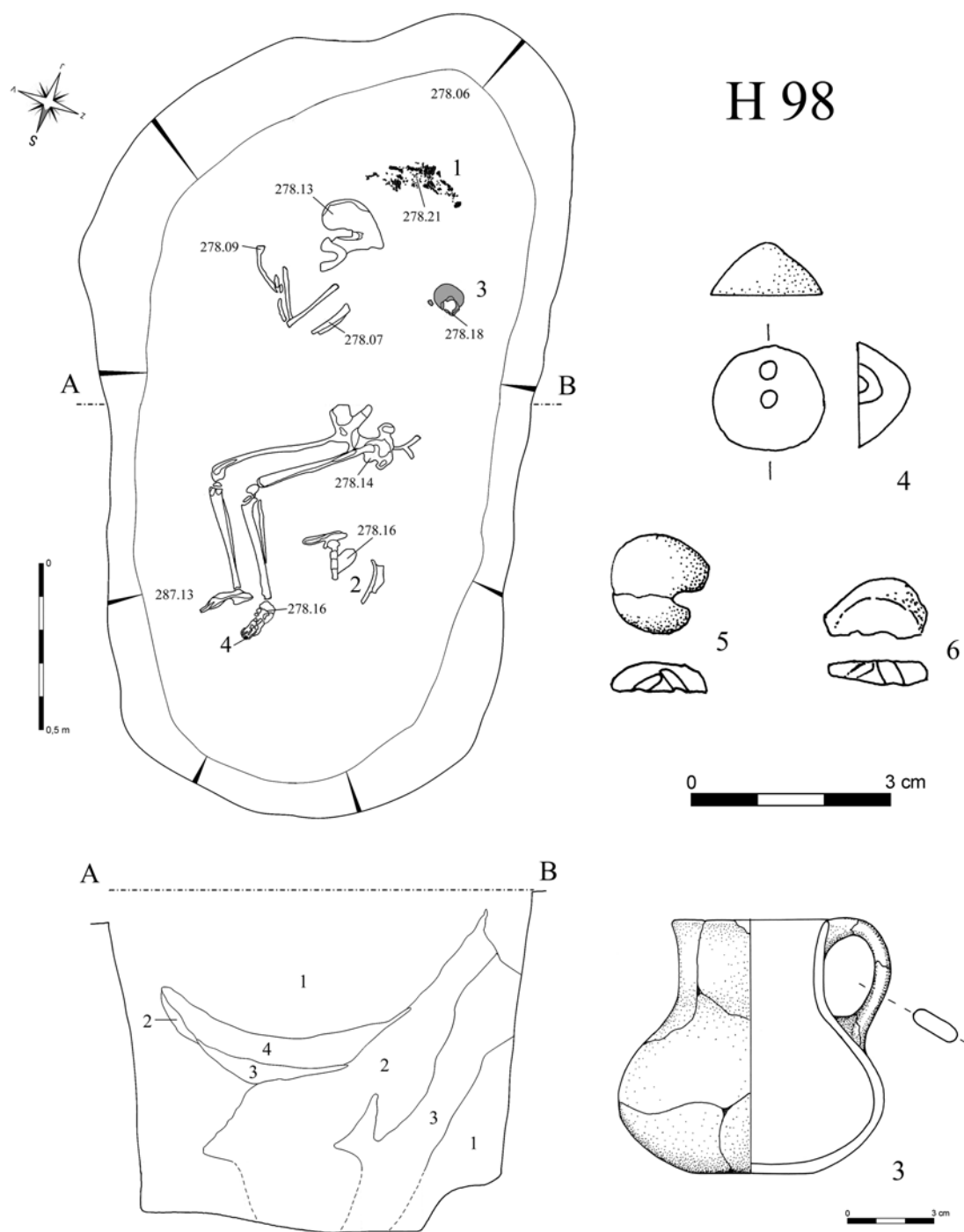

Obr. 34. Praha-Velká Chuchle. Hrob 96 (kresba I. Vajglová)

H 97

Obr. 35. Praha-Velká Chuchle. Hrob 97 (kresba I. Vajgllová)

Obr. 36. Praha-Velká Chuchle. Hrob 98 (kresba I. Vajglová)